

1. **Prolog** 57a1-59c7 [= § 1-2]

§ 1

[57a] Jesi li, Fedone, osobno bio kod Sokrata onoga dana kada je otrov ispio u tamnici, ili si od koga drugoga čuo?

- Bio sam osobno, Ehekrate!

- Pa što je čovjek rekao prije smrti? Kako je završio posljednje trenutke? Rado bih čuo. Jer u ovo vrijeme gotovo nitko od flijuntskih građana ne putuje u Atenu, a ni odande već dugo i dugo nije stigao nijedan gost koji bi nam mogao nešto potanko o tome javiti, osim onoga što svi znamo da je ispio otrov i umro. Tako nismo uspjeli saznati nikakvu drugu pojedinost.

[58a] - Ni za presudu dakle niste doznali, na koji je način nastala?

- Za nju smo saznali. To nam je netko javio i baš smo se čudili da je davno donesena, a on je očevidno umro mnogo kasnije. Pa što je to bilo, Fedone?

- Bio je, Ehekrate, stjecaj okolnosti. Slučajno je dan prije osude bila ukrašena krma lađi koju Atenjani šalju na Del.

- Pa kakva je to lađa ?

- To je lađa – tako kažu Atenjani – na kojoj je nekad Tesej otišao na Kretu,

[58b] vodeći sa sobom sedam djevojaka i sedam mladića, te je spasio i njih i sebe. Apolonu su se dakle, kako se kaže, tada zavjetovali: ako se spase svake će godine poslati svečano poslanstvo na Del. Evo od tada do dana današnjega šalju ga bogu Apolonu svake godine. Pa kada počne proslava, običaj je u Atenjana da grad bude u to doba čist i da nitko ne smije biti pogubljen dok lađa ne stigne na Del i ne vrati se natrag. A tomu kadšto treba mnogo vremena ako se dogodi da ih zadrže **[58c]** vjetrovi. A proslava počinje kada Apolonov svećenik ukrasi vijencem krmu lađe. To se, kako rekoh, zbilo dan prije osude. Zato je i puno vremena proteklo Sokratu u tamnici od osude do smrti.

§ 2

- A što je, Fedone, bilo uoči same smrti? Što su bile njegove riječi i djela? Tko je od njegovih prijatelja bio s njim? Ili obnašatelji vlasti nisu nikoga puštali k njemu, nego je sam bez prijatelja umro?

[58d] - Nipošto, nego su bili neki kod njega, više njih.

- Budi tako dobar pa nam potanko ispričaj, ako baš ne moraš obaviti neki posao!

- Slobodan sam, pa ću Vam pokušati ipričati. Pa i jest, za mene bar, uvijek od svega najugodnije sjećati se Sokrata, govorio ja sam ili slušao drugoga.

- Ali zaista, Fedone, imaš tu i drugih takvih, koji će te slušati. Nego gledaj da prodeš sve, što detaljnije možeš!

[58e] - Doista je meni kada sam tamo bio, čudno bilo u duši. I nije me podilazilo sažaljenje, kao kada pribivam samrtnomu času čovjeka prijatelja. Jer taj mi se čovjek, Ehekrate, činio blažen i po vladanju i po riječima svojim. Tako je bez straha i junački umirao da mi je dolazilo na um kako ni u Had ne ide bez volje božje, nego će mu, kad onamo stigne **[59a]**, i ondje biti dobro, ako je tako ikome bilo ondje. Zato me eto nije obuzelo neko sažaljenje kako bi, čini se, dolikovalo čovjeku kada pribiva žalosti; niti me je opet osvajala radost, što smo kao obično bili zaokupljeni filozofijom. Pa i razgovori su bili nekako takvi. Jednostavno nekakvo me je čudno čuvstvo zaokupilo, nekakva neobična mješavina veselja i tuge, naročito kada sam pomišljao da uskoro mora umrijeti. I svi su nazočni gotovo tako osjećali – čas su se smijali, čas su opet plakali, a jedan od nas, Apolodor, pogotovo. Ta valjda **[59b]** znaš toga čovjeka i čud njegovu.

- Ta kako ne!

- On se dakle sasvim onako vladao. A potreslo je i mene samoga i ostale.

- A tko je sve, Fedone, bio tamo?

- Od domaćih bio je eto taj Apolodor pa Kritobul i otac njegov i još Hermogen i Epigen i Eshin i Antisten. A bio je i Ktesip Peanjanin i Meneksen i drugi zemljaci. Platon je, mislim, bio bolestan.

- A je li bilo kakvih stranaca?

[59c] - Jest! Tebanci Simija, Kebet i Fedonid, a iz Megare Euklidb i Terpsion.

- A što? Aristipa i Kleombrota nije bilo?

- Nije. Bill su – tako smo čuli – na Egini.

- A je li još tko bio?

- Mislim, otprilike to su bili svi.

- Pa što onda? O čemu se, veliš, razgovaralo?

2. **Sokrat u zatvoru** 59c8-69e5 [= § 3-14]

2.1. **Uvodni razgovor** 59c8-63e7 [= § 3-8]

§ 3 [Scena u zatvoru]

- Ja ću pokušati da ti sve od početka ispričam. **[59d]** Uvijek smo, pa i onih dana prije toga, običavali dolaziti, i ja i ostali, k Sokratu, a skupljali smo se u zoru kod sudnice, u kojoj je i osuda donesena. Bila je blizu tamnice. Čekali bismo svaki put, dok bi se tamnica otvorila i razgovarali međusobno.

Ta nije se rano otvarala. A kada bi se otvorila, ušli bismo k Sokratu i veći bismo dio dana s njim provodili. Pa i onda smo se ranije skupili, jer dan prije, [59e] kada smo one večeri iz tamnice izašli, doznali smo da je lađa s Dela stigla. Obećali smo dakle jedan drugomu da ćemo što ranije doći na obično mjesto. I dođosmo. A izađe nam vratar, koji nas je obično puštao, i reče da čekamo i da prije ne uđemo dok on sam ne kaže; jer jedanaestorica, kaže, skidaju Sokratu okove i javljaju mu da će danas umrijeti. A nije se doista dugo zadržao. Dođe i pozove nas da uđemo. [60a] Ušli smo dakle i zatekli Sokrata u tom trenutku odriješena i Ksantipu – ta znaš je – gdje drži sinčića njegova i do njega sjedi. Pa kada nas je ugledala, Ksantipa zaplače i reče kao što obično govore žene: "Sokrate, evo posljednji put sada obratit će se tvoji prijatelji tebi i ti njima!" I Sokrat pogleda Kritona i reče: "Kritone, neka je netko odvede kući!" I odvedu je neke sluge Kritonove, a vikala je [60b] i busala se u prsa. A Sokrat se ispravi na počivaljci, podvije nogu i protrlja je rukom; pa trljajući je reče:

- Kako li je to, ljudi, na oko nešto čudno ono što čovjek zove ugodno! Kako je čudnovato prema onomu što se čini protivno – bolno! Istovremeno se doduše to dvoje ne javlja u čovjeka, ali ide li tko za jednim i uhvati ga, gotovo je prisiljen prihvaćati i drugo, kao da je dvoje, a na jednom kraju [60c] sastavljeno. I čini mi se da je to opazio Esop, napisao bi priču [muthos] kako je bog to dvoje zavađeno htio izmiriti, ali nije mogao povezati krajeve; i zato, kada god se jedno pojavi, slijedi zatim i drugo. Pa onako se čini i meni samomu: poslije boli od okova u nozi slijedilo je evo, vidi se, ugodno.

§ 4 [Odgovor Eueni]

Kebet prihvati i reče:

- Tako mi Zeusa, Sokrate, dobro si uradio, što si me podsjetio. Ta za pjesme što si ih ispjevao [60d] – pretočio si u pjesmu basne [logoi] Esopove i ispjevao himu Apolonu – pitali su me već i neki drugi, a onom prilikom i Euen, što si imao na umu te ih ispjevao kada si došao ovamo, a do tada nisi nikad ništa ispjevao. Ako ti je dakle do toga stalo, ja mogu Eueni odgovoriti kada me opet stane ispitivati – ma dobro znaj, pitat će me – pa onda reci što mi je kazati.

- Kazuj mu dakle, Kebete, reče on, istinu, da ih nisam ispjevao da bih se s njim ili s pjesmama njegovim natjecao [60e] – ta znao sam da nije lako – nego sam ispitivao neke sne što znače i vršio svetu dužnost, kada su mi već toliko puta nalagali da se bavim tim umijećom muza. A bili su evo ovakvi nekakvi! Često puta bi mi u proteklom životu dolazio isti san, ali svaki put bi se ukazao u drugoj prilici, no govorilo mi jedno te isto: "Sokrate, muzama se bavi i nastoj oko toga!" I ja sam u prijašnje vrijeme držao da me baš na ono što sam i radio nuka [61a] i potiče i da poput onih što ohrabruju trkače, i

mene tako san potiče na ono što sam radio, naime na to da se bavim muzama, jer je filozofija – tako sam držao – najveće bavljenje muzama, a ja sam se njom bavio. A sada, kada je sud donesen i svetkovina mi božja nije dala umrijeti, pomislio sam: kada mi već san toliko puta kaže da se bavim tim popularnim muzama, a njemu se ne smijem oglušiti, nego treba to izvršiti. Ma sigurnije je ne umrijeti dok se ne pokorim snu [61b] i ne ispjevam pjesama i ovamo izvršim svetu dužnost. Tako sam evo najprije ispjevao pjesmu bogu čija je ovo bila proslava [thusia]. A poslije boga – vidio sam da pjesnik, hoće li imalo biti pjesnikom, mora pjevati priče [muthoi], a ne rasprave [logoi]. Kako sam nisam bio sposoban izmisliti priču [muthologikos], zato sam evo ispjevao ono što sam imao pri ruci i znao – basne [muthoi] Esopove, na koje sam se najprije namjerio.

§ 5 [Tematiziranje seobe]

To dakle, Kebete, ispričaj Eueni i neka ostane zbogom! I ako je pametan, neka krene što prije za mnom. A ja - tako se čini – [61c] odlazim danas. Tako nalažu Atenjani.

I Simija će:

- Što to Sokrate, preporučaš Eueni? Ma već sam više puta bio s tim čovjekom, ali po onom otprilike što sam opazio, nipošto te ne će rado poslušati.

- Pa što? reče on. Nije li Euen filozof?

- Meni se bar čini, odvratila Simija.

- Rado će dakle učiniti i Euen i svatko tko se kako treba bavi tim poslom. Ali možda opet neće počinuti samoubojstvo, jer kažu nije dopušteno [themiton].

I dok je on to govorio, spusti [61d] noge na tlo, pa je sada tako sjedio i dalje razgovarao. A zapita ga Kebet:

- Zašto, Sokrate, kažeš da samoubojstvo nije dopušteno, a isto tako kažeš da će filozof rado za tobom slijediti u umiranju?

- Što, Kebete? Zar niste ti i Simija tako što čuli, a bili ste s Filolajem?

- Ništa sigurno, Sokrate.

- Pa i ja prema onome što sam čuo govorim o tom. A što sam slučajno čuo, ne ustručavam se kazivati. Ta može biti [61e] da mi to najviše dolikuje – jer mi je seliti onamo – da razmatram i pričam [muthologeia] o toj seobi [apodemia], kako je zamišljamo. Pa što bi tko i drugo radio u to vrijeme do zalaza sunčanoga?

§ 6 [Razlika između radosti umiranja i samoubojstva]

- Pa zašto, Sokrate, kažu da nije dopušteno ubiti sebe samoga? Jer što si eto ti sada pitao, to sam ja čuo od Filolaja kada je kod nas boravio, pa i druge već

neke, da se to ne smije činiti. Ali o tom nisam ni od koga nikada čuo ništa sigurno.

[62a] - Ama trsiti se, kaže, treba. Ta možda ćeš i čuti. Moglo bi se ipak činiti čudnovato da to jedino od svega ostaloga beziznimno vrijedi [*haploun*] i nikada se ne događa, kao neke druge stvari, da je samo ponekada i samo za neke ljude bolje umrijeti nego živjeti. Oni kojima je bolje umrijeti, možda će ti se činiti čudno što takvim ljudima nije dopušteno [*me hosion*] da si omoguće to dobročinstvo [*autous heautous eu poiein*], već trebaju čekati drugoga dobrotvora.

I Kebet se tiho nasmiješi i reče svojim narječjem:

- A Bog bi zna'!

[62b] - Pa moglo bi se, kaže Sokrat, učiniti da je neshvatljivo [*alogon*], ali možda opet ima neki razlog [*logos*]. Objašnjenje [*logos*] koje se o tome u tajnosti uči da smo mi ljudi u nekom zatvoru i da ne treba sebe iz njega izbavljati ni bježati, čini mi se važno, iako ga nije lako shvatiti. No zato se, Kebete – tako mi se čini – baš zgodno tvrdi da su bogovi oni koji se za nas brinu, a mi smo ljudi bogovima jedno blago njihovo. Ili se tebi ne čini tako?

- Meni se bar čini, kaže Kebet.

[62c] - Kada bi koje blago tvoje, kaže, samo sebe ubijalo, a ti nisi dao do znanja da je potrebna njegova smrt, ne bi li se ljutio na nj i kaznio ga ako bi imao kakvu kaznu?

- Svakako, odvratila on.

- Možda na taj način doista nije neopravdano [*alogon*] da se ne smiješ ubiti prije nego što bog pošalje kakvu potrebu, kao što je ovu sada meni poslao.

§ 7 [Kebet traži obrazloženje]

- Ma to se, kaže Kebet, čini vjerojatno. Ali što si ono maločas govorio, da bi filozof laka srca htio **[62d]** umrijeti, to mi se, Sokrate, čini čudnovato, ako je ono o čemu smo upravo sada razgovorili imalo opravdano, naime da je bog onaj koji se za nas brine, a mi smo blago njegovo. Nerazumljivo je da najrazboritiji ljudi nisu zabrinuti kada napuštaju takvu skrb [*therapeia*] u kojoj se za njih brinu bogovi kao najbolji skrbnici. Ta valjda ne misle da će se kada postanu slobodni bolje brinuti sami za sebe. No bezuman će čovjek možda pomisliti da treba pobjeći **[62e]** od gospodara i neće uzimati na um da ne smije bježati od dobra, već što dulje ostati; zato će ludo bježati. A u koga ima pameti željet će da uvijek bude u boljega, nego je sam. Zato je, Sokrate, doista vjerojatno suprotno onomu što se maločas govorilo, naime: pametnu pristaje na samrtni zlovolja, a ludu radost.

A kada je to Sokrat čuo, poveselio se – tako se učinilo – domišljanju Kebetovu pa nas pogleda i reče:

- Uvijek zaista **[63a]** Kebet traži nekakve razloge [*logoi*] i neće odmah povjerovati što bi tko rekao.

A Simija će:

- Ama sada se bar i meni samomu čini da Kebetova ozbiljnost nešto vrijedi. Zašto bi pametan čovjek bježao od gospodara uistinu boljih nego je sam i laka se srca rastajao od njih? I Kebet, čini mi se, cilja svojim riječima na tebe jer ti je tako lako pri srcu kad ostavljaš nas i dobre – kako sam priznaješ – vođe bogove.

[63b] - Pravo, kaže, velite. A držite, mislim, da se trebam braniti od te optužbe kao na sudu.

- Pa dakako! reče Simija.

§ 8 [Sokratova *apologia* (ἀπολογία) kao *logon didonai* (λόγον δίδοναι)]

- Hajde da pokušam, kaže, hoću li se pred vama bolje opravdati negoli pred sucima. Kada ja, kaže, Simija i Kebete, ne bih mislio kako ću prije svega doista doći k drugim bogovima, mudrim i dobrim, pa onda k pokojnicima, boljima od ovih ljudi ovdje, krivo bih radio da se ne ljutim na smrt. Ali ovako se, znajte dobro, nadam doći k dobrim **[63c]** ljudima – to doduše ne mogu baš sigurno tvrditi – ali da ću dospjeti k bogovima, svojim dobrim gospodarima, to bih, dobro znajte, tvrdio ako bih inače išta tvrdio. Stoga ne samo da se ne ljutim, nego gajim dobru nadu [*euelpis*] da mrtve nešto čeka i to, kao što se i priča od davnina, nešto kud i kamo bolje čeka čovjeka dobra nego zla.

- Pa što, Sokrate? reče Simija. Zar imaš na umu sam s tom mišlju otići ili ćeš je i nama propćiti? **[63d]** Ma to je – tako se meni čini – dobro koje se i nas tiče; a ujedno će ti to biti obrana [*apologia*] ako nas uvjeriš u ono o čemu govoriš.

- Ama pokušat ću, kaže. Prije svega da vidimo što to Kriton – tako mi se čini – davno želi reći.

- Što drugo, Sokrate, reče Kriton, nego to da mi je onaj koji će ti dati otrov da ispiješ davno rekao da treba tebi kazati da što manje razgovaraš. Jer tko, kaže, puno razgovara, odviše se ugrije, a tako što ne treba otrovu dodavati **[63e]**; inače ako netko puno razgovara, mora kadšto dva i tri puta piti otrov.

A Sokrat će:

- Pusti ga s mirom! Neka samo pripravlja svoje kao da će dva puta dati, a ustreba li, i tri puta!

- To sam gotovo znao, reče Kriton, ali mi on odavna ne da mira.

- Pusti ga! kaže. No pred vama sucima volja me sada razložiti [*ton logon apodounai*], na temelju čega mi se čini da se čovjek, koji je uistinu u filozofiji proboravio vijek svoj, s pravom ne boji kada treba **[64a]** umrijeti, i

da je pun nade da će se ondje, kada umre, dokopati najvećih dobara [*megista agatha*]. A kako to može biti, Simija i Kebete, to ću ja pokušati opisati.

2.2. Sokratova obrana 63e8-69e5 [= § 9-19]

§ 9 [Nevidljivo umiranje istinskoga filozofa odvajanjem duše od tijela]

Drugi ljudi, čini se, ne vide da oni koji su se ispravno prihvatili filozofije ništa drugo ne proučavaju osim življenja i umiranja. Ako je to dakle istina, čudno bi valjda bilo kada bi se čovjek bavio time cijeli život, a srdio bi se kada bi ono došlo oko čega je on davno nastojao i trudio se.

A Simija se nasmija i reče:

- Tako mi Zeusa, Sokrate **[64b]**, ti si me nasmijao, ako mi i nije sada baš do smijeha. Držim naime, ako upravo to čuje većina ljudi, mislit će da se to za čovjeka koji se bavi filozofijom baš dobro kaže i prihvatit će – pogotovo ljudi tamo kod nas – od srca rado da zaista želi smrt tko se filozofijom bavi; i reći će da oni dobro znaju da onaj koji se bavi filozofijom zaslužuje da ga to stigne.

- I istinu bi, Simija, govorili samo u tome što kažu da znaju. Ali ne znaju zašto pravi filozofi želi smrt i zašto su dostojni smrti [*axioi thanatou*], a niti o kavoj se smrti radi [*kai hoiou thanatou*]. **[64c]** Objasnimo to sami sebi, a njih pustimo s mirom: držimo li da je smrt nešto [*ti*]?

- Svakako! prihvati i reče Simija.

- Ta valjda nije što drugo no rastanak duše s tijelom [*apallage tes psuches apo tou somatos*]? Pa znači li 'biti mrtav' [*to tethnani*] kada se tijelo rastane s dušom i bude samo za se [*auto kath' hautou*], a također kada se duša rastane s tijelom te je sama za se? Ta valjda nije smrt nešto drugo nego to?

- Nije, nego to, kaže.

- Ispitaj, dobri moj, misliš li isto kao ja! **[64d]** Ovako, mislim, razumjet ćemo bolje ono što proučavamo. Čini li ti se da je posao filozofov truditi se oko takozvanih ugoda [*hedonai*], kao što je hrana i piće?

- Nimalo, Sokrate! reče Simija

- Pa što? Oko putene ljubavi [*ta aphrodisia*]?

- Nipošto.

- Pa što? Misliš li da filozof mari za ostalu njegu tjelesnu? Misliš li da na pr. cijeni finu obuću i ostale ukrase na tijelu ili da zazire od toga **[64e]** ukoliko nije velika potreba da u tome sudjeluje?

- Bar pravi, kaže, filozof, mislim, zazire od toga.

- Zar uopće, kaže, misliš da se briga takva čovjeka tiče tijela, a ne odvrća se, kolikogod može, od njega, te naginje k duši?

- Ja bar mislim.

- Zar je dakle po tome prije svega jasno **[65a]**, da ako itko drugi, a ono filozof oslobađa dušu što više od **[65a]** povezanosti s tijelom [*koinonia tou somatos*]?

- Čini se.

- I valjda se, Simija, čini većini ljudi ovo: koga ništa takvo ne veseli niti ima u njega tako što tomu nije vrijedno živjeti, nego je gotov mrtvac ako ništa ne mari za ugone koje dolaze od tijela.

- Sasvim istinu govoriš.

§ 10 [Duša mišljenjem shvaća ideje]

- A što je sa stjecanjem spoznaje [*ktesis tes phroneseos*]? Je li tijelo na putu ili nije ako ga tko u istraživanju **[65b]** uzme za sudionika? Mislim od prilike ovako. Ima li za čovjeka štogod istine u vidu i sluhu ili je tako kako nam i pjesnici uvijek iznova pričaju da ništa ne čujemo dobro niti vidimo? A opet, ako navedena tjelesna osjetila [*hai peri to soma aistheseis*] nisu točna ni sigurna, teško će biti i ostala, jer su sva negdje od njih slabija. Ili se tebi ne čini tako?

- Dakako, reče.

- Pa kada, kaže, duša shvaća istinu? Kada naime poduzme s tijelom nešto istražiti, onda je tijelo zacijelo vara.

[65c] - Istinu govoriš.

- Pa zar joj se u mišljenju [*en to logizesthai*], ako igdje drugdje, ne očituje nešto što zaista jest [*ti ton onton*]?

- Da.

- A nekako najbolje misli kada je ništa od toga ne smeta – ni sluh ni vid ni bol ni neka ugoda – nego se što više osami i s tijelom raskrsti pa, kolikogod može, bez zajednice s njim i dodira njegova teži onimu što jest [*to on*].

- Tako je.

- Ne zazire li i tu duša filozofova [*he tou philosophou psuche*] najviše **[65d]** od tijela i bježi od njega, a traži da bude sama za sebe?

- Čini se.

- A što je, Simija, evo s ovim? Kažemo li da ima nešto o sebi pravedno [*dikaion auto*] ili ništa?

- Doista, tako mi Zeusa, kažemo.

- Pa i nešto lijepo i dobro?

- Kako ne?

- Jesi li već dakle ikad tako što vidio očima?

- Nipošto, reče on.

- Nego si to drugim nekim osjetilom tjelesnim dokučio? A mislim veličinu, zdravlje, snagu, jednom riječju bit [*ousia*] **[65e]** svakog pojedinačnog bića [*hekaston on*]. Motri li se najviša istina [*to alethestaton*] tijelom? Ili je ovako:

Tko se od nas najprimjerenije spremi prosuditi bit svake pojedine stvari [*auto hekaston*] koju ispituje, doći će najbliže spoznaji.

- Svakako.

- Hoće li dakle to ponajbolje učiniti onaj koji će ići do biti što je više moguće samim mišljenjem [*aute te dianoiā*], te neće uvlačiti vid niti neko drugo [66a] osjetilo u razmišljanje, nego će mišljenjem, samim po sebi, pokušati shvatiti bit svake stvari, samu po sebi [*auto kath' hauto hekaston ton onton*], a otet će se što više očima, ušima, jednom riječju, čitavom tijelu, jer ono smeta i ne da duši kada je s njom da dođe do istine i spoznaje [*aletheia kao phronesis*] - ne će li se, Simija, taj, ako itko drugi, dokopati onoga što zaista jest [*ho teuxomenos tou ontos*]?

- I te kako, Sokrate, reče Simija, govoriš istinu!

§ 11 [Tijelo kao prepreka spoznaji]

[66b] - Po svemu tome, kaže, treba dakle da se u ozbiljnih filozofa budi ovakva nekakva misao [*doxa*], te će oni i među sobom otprilike ovako što govoriti: "Ima, čini se, neki skraćeni put [*atrapos tis*] koji nas dovodi k svrsi; jer dok nam je u razmatranju tijelo zajedno s umom i dok jeduša naša izmiješana s takvom nedaćom [*kakon*], ne dovinusmo se pak nikad dosta onomu što želimo, a to je, velimo, istina. Ama nebrojene jade zadaje nam tijelo radi potrebne [66c] hrane, pa ako još navale bolesti kakve, ne daju nam ići u lov za onim što zaista jest [*he tou ontos therā*]. A tijelo nas puni ljubavlju, požudom, strahom i svakojakim maštarijama i ludostima, te nas zapravo uistinu, što bi se reklo, ometa u mišljenju. Pa i ratove, bune i bitke ne gradi ništa drugo doli tijelo i požude njegove. Ta radi zgrtanja novaca nastaju ratovi, a novce [66d] smo prisiljeni zgrtati tijelu za volju, jer robujemo njegovoj njezi. Pa tako nam zbog svega toga ne dotječe vremena za filozofiju. A krajnje je od svega, što nam, ako od njega i odahnemo koji časak te se damo na istraživanje, ono svuda upada, stvara smetnju i zabunu i uznemiruje, te od njega ne možemo motriti istinu. Već nam je zaista jasno, hoćemo li ikad nešto dokraja da spoznamo, [66e] moramo se s njime rastati i samom dušom gledati stvari same po sebi [*auta ta pragmata*]. Pa, sva je prilika, imat ćemo što nam srce žudi – a velimo da je spoznaja zlato naše – kada, kako razlaganje pokazuje [*hos ho logos semainei*], umremo, a ne za života. Jer ako se zbog tijela ne može ništa dokraja spoznati, bit će jedno od dvojega: ili se nigdje ne da steći znanje ili poslije smrti. Ta onda [67a] će duša biti sama za sebe, bez tijela [*aute kath' hauten psuche choris tou somatos*], a prije ne. I dok živimo, bit ćemo, sva je prilika, najbliže znanju [*egutato esometha tou eidenai*] ako budemo što manje, osim koliko je prijeka potreba, općili i družili se s tijelom i ako se ne budemo napunjali prirodom njegovom, nego ako budemo od njega čisti, dok nas bog ne oslobodi. I ovako

čisti i riješeni bezumlja [*aphrosine*] tjelesnoga bit ćemo po svoj prilici sa sličnim i spoznat ćemo sami po sebi [67b] sve kao sunce jasno [*to eilikrines*]. A to je možda istina. Nipošto nije dopušteno [*me ou themiton*] nečistomu da se povezuje sa čistim. Tako mislim moraju među sobom govoriti i suditi svi zaista znanja željni. Ili ti se ne čini tako?

- I te kako, Sokrate!

§ 12 [Neustrašivost istinskoga filozofa pred smrću]

- Dakle, reče Sokrat, ako je to istina, prijatelju, ima mnogo nade, kada stignemo onamo kamo ja polazim, da ćemo tamo, ako iole gdje drugdje, dovoljno steći ono oko čega smo se u proteklom životu tolikom mukom namučili. Stoga idem u dobroj nadi [67c] na tu seobu [*apodemia*], na koju su me sada otpravili, a istu nadu ima svaki čovjek ako drži da mu je razum [*dianoia*] spreman i u neku ruku čist.

- Svakako, kaže Simija.

- A nije li to što davno spominjemo u govoru pročišćenje [*katharsis*], kada od tijela što više odijeliš dušu i priučiš je da se svuda za sebe iz tijela skuplja i sabira i da po mogućnosti kako sada [67d] tako i ubuduće boravi sama za sebe, riješena i tijela kao okova?

- Dakako, kaže.

- Ne zove li se to smrt – odrješenje i odjeljenje duše od tijela [*luisis kai chorismos psuches apo somatos*]?

- Svakako, reče on.

- A rješavati je – tako velimo – nastoje uvijek i u najvećoj mjeri samo oni koji ispravno filozofiraju, pa je upravo to posao filozofov riješiti i odijeliti dušu od tijela. Ili nije?

- Čini se.

- Ne bi li – to sam rekao na početku – bilo smiješno ako bi se čovjek [67e] za života pripravlja da bude što bliže smrti i ako bi ovako živio, a ljutio se onda kada bi mu ona došla? Ne bi li to bilo smiješno?

- Kako ne!

- Dakle, Simija, pravi filozof zaista nastoji umirati i najmanje se od ljudi straši smrti. Pogledaj ovo! Ako je on naime svuda u zavadil s tijelom i želi da njegova duša bude sama za sebe, pa kad bi mu se to dogodilo, a on bio u strahu i ljutio se, ne bi li to bila velika nedosljednost [*alogia*] ako ne bi s veseljem išao onamo, gdje ima, kada [68a] stigne, nade da će naći ono što je za života volio - a volio je spoznaju [*phronesis*] - i da će se oteti društvu onoga sa čim se bio zavadio? Ili zar su eno mnogi, kada im je umro zemaljski miljenik, žena ili sin, drage volje bili spremni poći u Had, jer ih je vodila nada da će ondje ugledati one za kojima su žudili i da će biti s njima, a voli li tko uistinu spoznaju i silno prigrliti istu nadu da se ne će nigdje drugdje [68b]

nego u Hadu na nju kako treba namjeriti – hoće li se taj na umoru ljutiti i neće rado ići onamo? Bar treba držati da hoće, ako je, prijatelju, uistinu filozof. Ta nipošto ne će misliti da će drugdje gdje naći čistu spoznaju nego ondje. A ako je to tako, kako maločas rekoh, ne bi li bila velika nedosljednost kada bi se takav čovjek bojao smrti?

- Doista, Zeusa mi! reče on.

§ 13 [Vrlina mnoštva i istinskih filozofa – kardinalne vrline]

- Kada bi ti, kaže, vidio čovjeka gdje se ljuti, jer mora umrijeti, ne bi li to tebi bio dovoljan dokaz da nije **[68c]** prijatelj filozofiji [*philosophos*] nego prijatelj tijelu [*philosomatos*]? A taj isti negdje voli i blago i časti, zacijelo jedno od toga ili obadvoje.

- Jest, kaže, tako je, kako veliš.

- Pa ne pripada li, Simija, kaže, takozvana hrabrost [*andreia*] najviše onima koji se prema tomu vladaju.

- Valjda svakako, reče.

- Pa i umjerenost [*sophrosune*] koju i većina ljudi zove umjerenošću, t.j. kada ne podrhtavaš od strasti, nego ili prezireš i uredan si – ne pripada li i ona samo onima koji najviše preziru tijelo i u filozofiji provode svoj život?

[68e] - Zacijelo, kaže .

- Ako hoćeš, kaže, razmotriti hrabrost i umjerenost drugih, učinit će ti se čudno.

- A kako, Sokrate?

- Znaš li, reče on, da svi ostali drže smrt za veliko zlo?

- I te kako! kaže.

- Kada hrabri ljudi njihovi dočekuju smrt, zar je ne dočekuju jer se boje većega zla?

- Tako je.

- Od straha i trepeta dakle su svi osim filozofa hrabri. Ali opet je ludo kada je netko od straha i kukavštine hrabar.

- Svakako.

- A što je s pristojnima? Ne dogodi li im se isto tako? Zar su umjereni zbog neke raskalašenosti [*akolasia*]? Ali opet velimo da to ne može biti; no ipak im se slično tomu događa zbog njihove ograničene razboritosti. Ma u strahu da će druge ugone zatrajati i od želje za njima, uzdržavaju se od jednih dok ih druge svladavaju. A raskalašenost se naziva **[69a]** kada neku osobu nadvladaju ugone; ali opet im se događa, te svladani jednim ugodama vladaju drugim ugodama. A to je nalik na ono što sam baš sada govorio, naime da su na neki način zbog neke raskalašenosti razboriti.

- Ma čini se.

- Blaženi moj Simija, neće biti prava zamjena za vrlinu mijenjati ugodu za ugodu, bol za bol, strah za strah i veće za manje, kao novce, nego će samo onaj novac biti pravi za koji treba sve to mijenjati, naime razboritost [*phronesis*]. **69b**] I sve što se spoznajom kupuje i prodaje, bit će uistinu i hrabrost i umjerenost i pravednost, ukratko istinska vrlina [*alethes arete*], pa bilo tu ili ne bilo ugone, straha i svega ostaloga nalik na to. Ako se to odvoji od razboritosti te zamijeni jedno za drugo, nekakva će, strah me, sjenka [*skiagraphia*] biti takva vrlina i zaista ropska, te ne će u nje biti ništa zdravo ni istinito; a istina će doista biti **[69c]** neko pročišćenje [*katharsis*] od svega takoga, pa će i umjerenost i pravednost i hrabrost i sama razboritost biti neko očišćenje [*katharmos*]. I čini se da i oni koji su uveli uvođenje u svete tajne [*teletai*], nisu loši ljudi, već zaista davno nagovješćuju: tko neočišćen i neposvećen prisprije u Had, ležat će u glibu, a tko onamo dosprije očišćen i posvećen, prebivat će s bogovima. Ta ima – tako kažu oni što se razumiju u svete tajne – puno onih koji nose palicu nartekovu, ali **[69d]** nadahnutih [*bakchoi*] malo, a to su po mojem mnijenju samo oni koji su se filozofijom valjano bavili. I ja evo po mogućnosti nisam propustio ništa u životu, nego sam na svaki način nastojao da postanem ovakav. A jesam li ispravno težio i nešto postigao, to ćemo kada onamo dođemo sigurno znati, ako je to božja volja, i to za kratak čas, kako se meni čini. Tako se ja dakle, Simija i Kebete, branim, jer mi s pravom, budući da ostavljam vas i ovdašnje gospodare, **[69e]** nije teško srcu niti se srdim, već držim da ću ondje baš tako kao ovdje naći dobre gospodare i drugove. Ali većina sumnja. Ako sam vas dakle nešto bolje uvjerio obranom svojom negoli suce atenske, bilo bi dobro.

3. DOKAZI BESMRTNOSTI 69e6-107b10 [= § 14-56]

3.1. Ciklički dokaz 69e6-72e1 [§ 14-17]

§ 14 [Kebet dvoji postoji li duša poslije smrti i spoznaje li u tome stanju]

Sokrat završi, a Kebet prihvati i reče:

- Sokrate, o drugim stvarima, meni se bar čini, lijepo zboriš, ali **[70a]** ono o duši budi mnogo sumnje [*apistia*] kod ljudi, naime da je više nema nigdje kada se rastane s tijelom, nego da propada i nestaje onoga dana kada čovjek izdahne, te čim se od tijela počne dijeliti i izlaziti, rasprši se poput daha ili dima [*hosper pneuma e kapnos*] - i nema je više. Jer kada bi ona negdje bila sama za sebe jedinstvena i oslobođena od toga zla što si ga upravo razložio, bilo bi, **[70b]** Sokrate, puno lijepe nade [*elpis*] da je istina ono što ti govoriš. Ali možda treba malo više uvjeravanja i vjerovanja [*paramuthia kai pistis*] da duša, kada čovjek izdahne, traje te ima neku snagu i umnost [*dunamis kai phronesis*].

- Istinu, kaže Sokrat, govoriš, Kebete. Ali što da radimo? Hoćeš li da se prijateljski porazgovaramo [*diamuthologomen*] o tome, ako ima mogućnosti za to, ili nema?

- Ja bar, kaže Kebet, rado bih čuo što misliš o tome.

- Zaista mislim, reče Sokrat, kad bi me tko sada [70c] čuo, bio on i pisac komedija, ne bi kazao da brbljam i govorim ono što ne dolikuje. Ako vam se čini moguće, trebamo stvar ispitati do kraja [*diaskopeisthai*].

§ 15 [Sokrat govori o nastanku svih stvari iz opreka]

Ispitajmo to ovako nekako jesu li duše pokojnih u Hadu ili nisu! Ma ima neka stara predaja [*palaios logos*] – koje se sjećamo – da duše, kada odavde stignu, ondje borave i opet se ovamo vraćaju i rađaju se od mrtvih. I ako je to tako, te od mrtvih postaju opet živi [*palin gignesthai*], ne će li nam. duša biti ondje? Ta valjda se ne bi nanovo rađala da je nije! I to bi bio dovoljno svjedočanstvo [*hikanon tekmerion*] da je tak, kada bi uistinu bilo sigurno da ni od čega drugog ne postaju živi nego od mrtvih. Ako pak nije ovako, trebat će nekakav drugi dokaz [*allos logos*].

- Svakako, kaže Kebet.

- Pa ako ćeš, kaže on, to lakše razumijeti [*mathein*], ne gledaj samo na ljudima nego i na svim životinjama i na bilju, i ukratko u sve štogod se rađa, proniknimo, rađa li se ovako sve: ne od druguda nego iz protivnoga protivno [*ek ton enantion ta enantia*], ako se dogodi onako što kao što je na pr. lijepo valjda ružnomu protivno i pravedno nepravednomu. A toga zaista ima nebrojeno mnogo. To dakle ipitajmo, ne smije li se ono čemu je nešto protivno ni otkuda druguda rađati nego iz onoga, što mu je protivno. Kada nešto na pr. biva veće, mora li negdje ono biti prije manje, a onda bivati veće?

- Jest!

- Neće li također, ako biva manje, biti prije [71a] veće, a poslije manje?

- Tako je, kaže.

- Pa i od jačega slabije i od sporijega brže?

- Dašto.

- Pa što? Ako što biva gore, neće li od boljega, i ako pravednije – od nepravednijega?

- Ta kako ne!

- Pa je li nam, kaže, ovo dovoljna potvrda da sve ovako biva: iz protivnih stvari nastaju protivne stvari [*eks enantion ta enantia pragmata*]?

- Dašto.

- Pa što onda? Ima li u tome ovako što te su svuda između [*metaxu*] dvije protivnosti dvije vrste nastanka: od jednoga na drugo i opet od drugoga

natrag na prvo? Ima li između veće i manje stvari povećavanje i smanjivanje, tako da jedno zovemo rastenje a drugo smanjenje?

- Ima! kaže.

- Zar nije ovako i s rastavljanjem i sastavljanjem, s hlađenjem i grijanjem i sa svime? Pa ako i gdje kad nemamo za to riječi, zar ne mora svuda bar u jezgn biti tako, te se jedno rađa iz drugoga i jedno prelazi u drugo?

- Svakako, reče on.

§ 16 [Primjena učenja o oprekama na život i smrt te zaključak kako su duše umrlih negdje]

- Pa što? Zar ima nešto životu [*to zen*] protivno, kao što je san javi? [71c]

- Svakako, kaže.

- Smrt [*to tethanai*], kaže.

- Zar u tome slučaju kada je riječ o protivnostima, ne nastaje jedno iz drugoga? Pa kada je dvoje, nisu li posrijedi dva procesa [*duo geneseis*]?

- Ta kako ne!

- Jedan dakle, kaže Sokrat, ovakav par [*suzugia*], koji sam ti upravo spominjao, navest ću ja, zajedno s njegovim procesima, a ti ćeš meni navesti drugi. Kažem da je jedno san a drugo java i da od sna nastaje java, a od od jave san. Dva su procesa: jedan je kada zaspiš, a drugi kada se probudiš. Je li ti to dovoljno, kaže, ili nije?

- Dovoljno je!

- Reci mi i ti, kaže, tako o životu i smrti! Kažeš li da život protivan smrti?

- Kažem.

- A nastaje li i u tome slučaju jedno iz drugoga?

- Nastaje.

- Što je to dakle što nastaje od živa?

- Mrtvo, kaže.

- A što, kaže, nastaje od mrtva?

- Moram, kaže, priznati [*homologein*]: živo.

- Od mrtva dakle, Kebete, nastaje ono što je živo i ono što živi?

[71e] - Čini se tako, kaže.

- Naše su dakle, kaže, duše u Hadu.

- Sva je prilika.

- Nije li činjenica da je jedan od tih dvaju prijelaznih procesa [*toin geneseoin*] očevidan? Ta valjda je umiranje očevidno? Ili nije?

- Sigurno, kaže.

- Pa što ćemo raditi sada? reče on. Nećemo li dopustiti onaj drugi protivni proces [*he enantia genesis*], nego će priroda biti nepotpuna i šepat će [*chole phusis*]? Ili je nužno umiranju dodijeliti neki protivan prijelazni proces?

- Pa sigurno da je nužno, kaže.

- Koji to proces misliš?
- Oživljavanje [*to anabioskesthai*].
- Ako dakle uopće postoji oživljavanje, neće li oživljavanje [72a] biti prijelazni proces od mrtvih prema živima?
- Svakako!
- Suglasni smo na takav način da su živi postali od mrtvih baš kao što su mrtvi od živih. Budući da je to tako, nekako nam se čini dovoljnim dokazom [*hikanon tekmerion*] da su duše umrlih nužnošću negdje i da se odatle ponovo rađaju.
- Čini mi se, Sokrate, kaže, da na temelju onoga oko čega smo se složili stvar mora nužno biti takva.

§ 17 [Nužnost da postoji oživljavanje mrtvoga – prigovor entropije]

- Ali pogledaj, Kebete, kaže, i na ovaj način da se nismo, kako se meni čini, neopravdano [*adikos*] složili! Jer kad ne bi svagda jedno drugo, [72b] rađajući se, nadopunjalo i kao u krugu kružilo, nego bi rađanje bilo neko ravno, od jednoga samo k onomu nasuprot, i ne bi natrag k prvomu skretalo ni činilo zakreta, znaš li da bi najposlije sve poprimilo isto lice: zapalo bi u isto stanje [*to auto schema*] i prestalo se rađati?
- Kako misliš? kaže.
- Nije, reče on, teško razumjeti, što velim. Ta kada bi primjerice bilo samo zaspivanje, a ne bi mu odgovaralo probuđivanje, koje postaje iz onoga što spava, najposlije bi se, znaš, prema svemu [72c] Endimion pokazao besmislenim i ne bi mu bilo spomena, jer bi se i svemu ostalomu dogodilo isto kao njemu – sve bi spavalo. Pa kada bi se sve sastavljalo, a ne bi se rastavljalo, brzo bi se ispunila ona Anaksagorina: "Sve stvari skupa [*homou panta chremata*]." Pa tako isto, dragi moj Kebete, ako bi sve umiralo što se života dokopa, pa ako bi poslije, kada bi umrlo, u tom obliku mrtvo ostajalo i ne bi natrag oživjelo, zar ne bi bila prijeka potreba da bude sve [72d] mrtvo i ništa ne živi? Jer kada bi se od onoga što ostane rađalo živo, a živo umiralo, bi li ikako mogli biti da se sve ne istroši za smrt?
- Nikako, kaže Kebet, ne mislim, Sokrate, nego držim da sasvim istinu govoriš.
- Ma jest, kaže, Kebete, prije svega, kao što ja mislim, tako se i mi baš u tome ne varamo kada se u tome slažemo. Ama ima uistinu i oživljavanje i rađanje živa od mrtva i duša mrtvih [72e] postoji. <Dobroj je bolje, a zloj gore.>

3..2. Podsjećanje 72e2-78b3 [§ 18-24]

§ 18 [Osnovna struktura podsjećanja]

Nato prihvati Kebet i reče:

- Pa i po onim riječima, Sokrate, ako su istinite— ti često puta znaš spominjati da nam učenje [*mathesis*] nije upravo ništa drugo doli podsjećanje [*anamnesis*] – i po tim riječima morali smo negdje u neko doba prije naučiti ono čega se sada podsjećamo. A to [73a] ne može biti ako nam nije negdje duša bila prije nego se u ovom liku [*eidōs*] čovječjem stvorila. Stoga se i ovako čini da je duša nešto besmrtno [*athanaton*].
- Ali, Kebete, prihvati Simija i reče, kakvih ima za to dokaza [*apodeixeis*]? Podsjeti me! Trenutno se dobro ne sjećam.
- Podsjetit ću te, kaže Kebet, jednim prekrasnim dokazom [*logos*]: ako tko ljude valjano pita, tada na pitanja oni sami daju odgovore kakvo je nešto; a ipak ne bi mogli to činiti da u sebi nemaju znanje i ispravno mnijenje [*episteme kai orthos logos*]. Pa onda, [73b] ako ih netko vodi do geometrijskih crteža [*diagrammata*] ili do nečega tomu sličnog, u tome se u najvećoj mjeri očituje kakvo je nešto.
- Ako pak, Simija, kaže Sokrat, ovako ne vjeruješ, ispitaj hoćeš li s nama dijeliti isto mišljenje [*sundoxa*] ako ispitaš na ovaj način. Zar ne vjeruješ dakle da na neki način ono što se zove učenje [*mathesis*] može biti podsjećanje [*anamnesis*]?
- Nije tako da ne vjerujem, reče Simija, ali rado bih da se sa mnom to zbude o čemu je govor, tj. da me se podsjeti. I gotovo se po onome što je Kebet počeo govoriti već se sjećam i vjerujem, ali opet bih jednako htio sada čuti kako si ti namjeravao o tome govoriti.
- [73c] - Ja bih ovako, reče on. Pretpostavljam da se u ovome slažemo: ako se nekoga na nešto podsjeti, nužno je on to jednom ranije znao.
- Sigurno je tako, reče.
- Zar se ne slažemo i oko toga da je znanje stečeno na takav način podsjećanje? Mislim naime na ovaj način: kada netko vidi ili čuje, ili zamijeti nekim drugim osjetilom, jednu stvar [*ti heteron*] te time ne spozna samo to nego pritom mišljenjem shvati također nešto drugo [*heteron*] što nije isto nego drugačije znanje, zar ne kažemo onda s pravom za to da se podsjetio nečega o čemu je shvatio misao [*ennoia*].
- [73d] - Kako misliš?
- Primjerice ovako: znanje o čovjeku drugačije je od znanja o liri.
- Kako da ne?
- Zar ne znaš da zaljubljeni [*hoi erastai*], kada vide liru ili ogrtač ili nešto drugo čime se obično služi voljeni dječak, dožive to: vidjevši liru shvate mišljenjem sliku [*eidōs*] dječaka kojemu pripada lira. To je podsjećanje

[*anamnesis*]. Tako se često događa da se netko sjeti Kebeta kada vidi Simiju, a ima bezbroj takvih sličnih slučajeva.

- Tako mi Zeusa, bezbroj ih ima, kaže Simija.

[73e] - Nije li tako nešto podsjećanje? Pogotovo kada se komu to dogodi u nečemu što je s vremenom i zanemarivanjem zaboravio.

- Dakako, kaže.

- Pa što? reče on. (1) Možeš li se vidjevši naslikana konja ili naslikanu liru sjetiti čovjeka? Ili vidjevši naslikanog Simiju, sjetiti se Kebeta.

- Svakako..

- (2) A možeš li se sjetiti Simije kada vidiš naslikanog Simiju?

[74a] - Doista mogu, kaže.

§ 19 [Ideja sličnosti]

- Zar dakle iz toga svega ne slijedi da podsjećanje u jednome slučaju (2) nastaje na temelju sličnosti, a u drugome (1) na temelju nesličnosti?

- Slijedi.

- No kada se netko prisjeća nečega na temelju sličnosti s nekom stvari, zar mu se ne mora prethodno dogoditi da pomisli ne zaostaje li po sličnosti ta stvar od onoga čega se prisjeća po sličnosti ili ne?

- Mora!

- Provjeri, kaže on, da li je to tako! Kažemo da je nešto jednako [*ti ison*], ne mislim kao drvo drvetu, niti kao kamen kamenu, niti nešto tomu slično, nego nego nešto drugačije od toga svega – ono samo po sebi jednako [*auto to ison*]. Kažemo li da ima nešto ili ne?

- [74b] Kažemo, Zeusa mi, dakako sa čuđenjem.

- A znamo li što je nešto po sebi [*auto ho estin*]?

- Sigurno znamo, kaže on.

- Odakle pritom uzimamo znanje o tome? Zar od onoga što smo upravo spominjali? Kada smo vidjeli da su drvo, kamenje i slične stvari jednaki, zar nismo pomislili na temelju toga na nešto što je drugačije od toga? Ili se to teni ne čini drugačije? Pokušaj ispitati i na ovaj način! Zar se jednako kamenje i drvo, iako ostaju isti, ponekada jednome čini jednaki, a drugome ne?

- Svakako.

[74c] - A što? Je li ti se ono o sebi jednako [*auta ta isa*] učinilo nekada nejednakim ili jednakost [*isotes*] nejednakošću?

- Još nikad, Sokrate!

- Nisu dakle, kaže, isto [*tauta*] te jednake stvari [*ta isa*] i ono o sebi jednako [*auto to ison*].

- Nipošto mi se, Sokrate, ne čini.

- Ali, kaže, ipak si na temelju tih jednakih stvari [*ta isa*], iako su nešto drugo u odnosu na ono po sebi jednako [*ekeinon to ison*], shvatio i stekao znanje o njemu.

- Pravu pravcatu, kaže, govoriš istinu.

- Zar ne, jer je njima ono ili slično [*homoion*] ili neslično?

- Dašto.

- A svejedno je, kaže, jer dok jedno vidiš, na temelju toga viđenja [74d] drugo pomisliš, bilo ono slično ili neslično, to mora, kaže, biti podsjećanje [*anamnesis*].

- Svakako.

- A što? kaže. Dogodi li nam se tako što kod drva i kod onih jednakih stvari što smo ih maločas navodili? Zar se nama čini da su one onako jednake kao što je ono što zaista jest jednako [*auto to ho estin ison*], ili im treba nešto da budu onakve kao što je ono o sebi jednako [*to ison*]? Ili ne treba ništa?

- I mnogo, kaže, treba.

- Zar se ne slažemo da kada netko nešto vidi, ujedno razmišlja o tome: ovo što ja sada gledam teži [*bouletai*] da bude kao nešto drugo što zaista jest [*allo ti ton onton*], [74e] ali zaostaje i ne može biti onako kao što je ono, nego je lošije – tko tako razmišlja, zar ne mora taj negdje otprije znati ono čemu je, kaže, ovo doduše slično, ali je slabije?

- Dakako.

- Pa što? Je li se ili nije tako što i nama dogodilo kod onih jednakih stvari i onoga o sebi jednakoga?

- Ma svakako.

- Treba dakle otprije znati ono jednako [*proeidenai to ison*], još prije onoga [75a] vremena kada smo prvi put ugledali jednake stvari [*ta isa*] i pomislili da sve to teži biti [*oregetai einai*] kao ono jednako, ali zaostaje.

- Tako je.

- Ali opet i u ovome se slažemo da na to nismo pomislili na temelju ničega drugoga – a i nismo mogli pomisliti – nego na temelju vida [*to idein*] ili dodira [*to hapsastai*] ili nekog drugog osjetila [*tis alle aisthesis*], a sve je to, velim, isto.

- Ta isto je, Sokrate, bar za ono što hoće naša rasprava objasniti [*ho logos*].

- Pa eto baš preko osjetila treba pomisliti da [75b] sve što je po osjetilima jednako, teži za onim što je uistinu jednako, ali za njim zaostaje. Ili kako ćemo?

- Tako.

- Prije nego smo dakle počeli gledati, slušati i koristiti druga osjetila treba da smo negdje primili znanje o tome što je ono o sebi jednako [*auto to ison ho ti estin*], ako smo ovo što je po osjetilima jednako, htjeli svoditi na ono i pomisliti da sve ovo želi biti kao ono, ali je lošije od onoga.

- Nužno je, Sokrate, po onom što je naprijed rečeno.

- Nismo li odmah, čim smo se rodili, vidjeli i čuli i ostala osjetila imali?

- Tako je!

[75c] - A je li, mislimo, baš od potrebe, da smo znanje o jednakom [*he tou isou episteme*] dobili prije nego to.

- Da.

- Dakle, prije nego što smo se rodili, morali smo ga, čini se, dobiti.

- Čini se.

§ 20 [Spoznaja bića prije rođenja]

- Ako smo ga dobili prije rođenja i s njim se rodili, nismo li prije nego smo se rodili, i odmah čim smo se rodili, znali ne samo ono po sebi jednako, veće i manje [*to ison kai to meizon kai to elatton*], nego i sve drugo takvo? Jer naša sadašnja rasprava nije ništa više o jednakom, nego o onom što je o sebi lijepo i o sebi [75d] dobro i pravedno i sveto, i svemu onome na što stavljamo kao pečat izraz "ono što zaista jest" [*to auto ho esti*] kada u pitanjima pitamo i u odgovorima odgovaramo. Nužno je da smo znanja o tome svemu stekli prije rođenja.

- Tako je.

- Pa ako smo ih dobili i nismo svaki put zaboravili, uvijek se rađamo s tim znanjem u uvijek za života znamo. A znati [*eidennai*] znači koliko primiti znanje o nečemu, držati ga i ne gubiti. A ne zovemo li, Simija, zaborav [*lethe*] gubitak znanja [*epistemes apoboles*]?

[75e] - Valjda, kaže, Sokrate, svakako.

- A ako smo ga, mislim, primili prije rođenja, a rađanjem izgubili, te poslije s pomoću osjetila nanovo primamo znanja koja smo jedanput prije imali, ne bi li to što zovemo učenjem [*manthanein*] značilo 'svoje vlastito znanje [*oikeia episteme*] nanovo primati'? A ako to zovemo podsjećanje, zvat ćemo valjda ispravno?

- Sigurno.

[76a] - Ta evo bar to se pokazalo moguće: kada netko nešto zamijeti vidom ili sluhom ili uz pomoć nekoga drugog osjetila, pomisli na temelju toga na nešto drugo što je zaboravio, a čemu je ovo blizu, jer je neslično ili slično. Stoga je, rekao bih, jedno od dvojega istinito: ili smo se s tim znanjem zaista svi rodili i znamo za života ili onaj za koga kažemo da uči ne radi poslije ništa drugo nego se prisjeća, te bi učenje bilo podsjećanje.

- Da, baš tako je, Sokrate.

§ 21 [Zaključak da je duša postojala prije rođenja i imala spoznaju]

- Što od ovoga biraš, Simija? Da smo se sa znanjem rodili [76b] ili da se poslije prisjećamo onoga o čemu smo ranije bili stekli znanje?

- Ne mogu, Sokrate, sada odabrati.

- Pa što? Možeš li ovako odabrati? Kako ti se to čini? Hoće li čovjek ako zna, o onom što zna, moći dati obrazloženje [*dounai logon*] ili ne će?

- Zacijelo, kaže, Sokrate.

- Pa čini li ti se da svi mogu dati obrazloženje [*didonai logon*] o onom o čemu smo evo sada govorili?

- Želio bih zaista, reče Simija, ali puno se više bojim da sutra u ovo doba ne će biti nijednoga čovjeka, koji bi to, kako treba, mogao učiniti.

[76c] - Dakle, Simija, ne čini ti se da svi to znaju?

- Nipošto.

- Dakle, samo se sjećaju što su nekada naučili.

- Dakako.

- A kada su naše duše stekle to znanje? Ta valjda ne nakon što smo se rodili?

- Nikako.

- Prije dakle.

- Jest!

- Dakle, Simija, duše su postojale još prije nego što su bile u liku čovjeka [*en anthropus eidei*], bile su izvan tijela, ali su imale razum [*phronesis*].

- Samo ako, Sokrate, nismo dobili ta znanja rođenjem. Još ostaje samo to vrijeme.

[76d] - Neka, prijatelju! Ali u koje ih drugo vrijeme gubimo? Sigurno se ne rađamo s tim znanjima, kako smo to maločas priznali. A zar ih gubimo onda kada i primamo? Ili možeš li navesti neko drugo vrijeme?

- Nipošto, Sokrate! Ostalo mi je skriveno da sam govorio prazne riječi.

§ 22 [Postojanje duše prije rođenja isto je tako nužan kao i bitak ideja]

- Pa zar nam je, Simija, kaže, to tako? Ako doista postoji – a to nam je uvijek na jeziku [*throulomen*] – nešto lijepo i dobro i svaka takva bit [*pasa he toiaute ousia*], pa na takvu bit svodimo sve iz naših osjetila [*ta ek ton aistheseon panta*], [76e] nalazimo da je ta bit ranije bila naša; pa kada uspoređujemo sve iz naših osjetila s tom biti, zar nužnošću ne zaključujemo da kao što postoji ta bit, tako je morala postojati naša duša prije nego što smo se rodili. Ako pak te biti ne postoje, ne bi li uzalud bio naš argument [*houtos logos*]? Je li tako da je jednako nužno da postoje te biti kao što je nužno da su postojale naše duše prije nego što smo se rodili? Ako ne postoje biti, onda nisu postojale ni naše duše prije rođenja.

- I te kako mi se, Sokrate, – kaže Simija – čini da je to ista nužnost. I baš zgodno naš argument skreće na to [77a] da prije našega rođenja jednako postoji naša duša [*psuche*] kao i bit [*ousia*] o kojoj ti sada govoriš. Jer ja bar ne znam ništa što bi mi tako bjelodano bilo kao to da, ako išta, onda postoji

sve ovo: i lijepo i dobro i sve ostalo što si upravo spominjao. I meni se čini da je to dovoljno dokazano.

- Ali kako se čini Kebetu? reče Sokrat. Ta treba i Kebeta uvjeriti.

- Dovoljno je, reče Simija, kako ja mislim, premda je on jedan od najdosljednijih ljudi koji ne vjeruju riječima. Ali mislim da je on prilično uvjeren o tom da je naša duša postojala prije nego što smo se rodili.

§ 23 [Simijina i Kebetova dvojba postoji li duša zaista nakon smrti]

[77b] A hoće li dalje postojati i kada umremo, to se, Sokrate, ni meni samomu – kaže – ne čini da je dokazano. Još uvijek ostaje, što je maločas Kebet istakao, bojazan većine da se čovjekova duša na samrti rasprši, te bi to bio kraj njezina postojanja [*telos tou einai*]. Jer što smeta da se duša rađa i nastaje negdje drugdje i da postoji prije rođenja te da dospije u ljudsko tijelo; no nakon što je dospjela u njega, rastaje se od njega te nakon toga umire i raspada se?

[77c] - Dobro kažeš, Simija, reče Kebet. Čini se kao da je dokazana samo polovica od onoga što je trebalo dokazati, t.j. da je naša duša postojala prije nego što smo se rodili. Ali da bi dokaz [*apodeixis*] bio cjelovit, treba dodatno dokazati da duša jednako tako postoji nakon što umremo kao što je postojala prije nego što smo se rodili.

- Dokazano je, Simija i Kebete, - kaže - doista i ovako, ako samo hoćete povezati ovaj argument u jednu cjelinu s onim oko čega smo se složili, naime da sve živo rađa iz mrtvoga. Jer ako **[77d]** duša postoji već prije, a ne može se, kad polazi u život i rađa se, ni otkuda rađati nego iz smrti i mrtva stanja, zar ne mora ona i onda kad umre postojati jer se treba opet roditi? Dokazano je dakle kako rekoh, zaista i tako.

§ 24 [Strah kao dijete u nama]

No ipak, ti i Simija, čini mi se, rado biste još raspravili to razjašnjenje. Hvata vas dječji strah da će uistinu vjetar dušu na polasku iz tijela **[77c]** raznijeti i raspršati, pogotovo kad tko nekim slučajem ne izdiše za tišine [*nenemia*] nego za nekakve jake bure.

I Kebet se nasmije pa reče:

- Sokrate, pokušaj nas uvjeriti kao da se bojimo, ili radije, ne kao da se mi bojimo, nego možda je još i u nama nekakvo dijete [*en hemin pais*] koje se toga plaši! Njega dakle kušajmo nagovarati, neka se ne boji smrti kao strašila!

[78a] - Ali treba ga, kaže Sokrat, svaki dan pjesmom očarati [*epadein*], dok ga ne očarate.

- Odakle ćemo, Sokrate, kaže, naći takva vrsna pjevača jer ti nas, kaže, ostavljaš?

- Grčka je velika, kaže, Kebete, Helada. U njoj ima valjda vrsnih ljudi. A mnogobrojni su barbarskai narodi. Sva ta treba pretraživati, tražeći takva pjevača, pa ne žaliti novaca ni truda, jer nema ništa na što bi potrebnije vi trošili novce. A treba i sami među sobom da tražite, jer možda i nećete lako naći nekoga, koji bi to mogao bolje od vas.

- Ma to će, kaže Kebet, biti. All odakle **[78b]** smo skrenuli onamo se vratimo, ako ti je s voljom!

- Ama baš s voljom. Ta kako neće?

- Dobro si, kaže, rekao.

3.3. Dokaz srodnošću 78b4-84b8 [= § 25-34]

§ 25 [Dvije vrste bića: promjenjiva (vidljiva) i nepromjenjiva (nevidljiva)]

- Zar ne treba, kaže Sokrat, da ovako nešto zapitamo jedni druge: Kakva stvar mora po prirodi pretrpjeti raspršenje, pa se za nju bojimo da se to ne dogodi, a kakva stvar ne podliježe takvoj promjeni? Pa onda ne treba li opet dalje ispitati što je od toga dvojega duša, pa da se prema tomu uzdamo ili bojimo za svoju dušu?

- Istinu, kaže, govoriš.

[78c] - Pa zar se onomu što se sastavilo, te je sastavljeno [*suntheton*], po prirodi mora dogoditi da se rastavi onako kao što se sastavilo? Ako je nešto nesastavljeno [*asuntheton*], zar se jedino tomu, ako uopće nečemu, ne treba dogoditi tako nešto?

- Tako je, čini mi se, reče Kebet.

- Nije li sasvim prirodno da je ono što je uvijek jedno isto, nesastavljeno, a sastavljeno ono što je sad ovako, sad onako, a nikad isto?

- Meni se bar čini tako.

- No vratimo se, kaže, na ono o čemu smo prije govoril. **[78d]** Ona bit čije obrazloženje bitka dajemo [*ousia hes logon didomen tou einai*] metodom pitanja i odgovora, je li uvijek ista i nepromjenjiva ili je svaki put drugačija. Jednako o sebi, lijepo o sebi, svako o sebi što zaista jest [*auto hekaston ho esti*], ono što jest [*to on*], zar ikada dopušta ikakvu promjenu? Je li svako pojedinačno od onoga što jest, budući da je jednostavno [*monoeides*] i samo po sebi [*auto kath' auto*], takvo da je uvijek isto i da ne dopušta nikad nigdje nikako nikakvu promjenu [*alloiosis*]?

- Nužnošću je, Sokrate, uvijek isto, kaže Kebet.

- A što je s onim mnoštvom na pr. s ljudima ili konjima ili **[78e]** ogrtačima ili drugim koječim takvim, bilo to jednako ili lijepo i sve što se zove istim imenom [*homonuma*], što je s tim? Zar je uvijek jedno te isto ili je posve

suprotno tomu tako da nikada uopće nije isto ni sebi samome ni čemu drugome?

- Tako je, reče Kebet. Nikad nije isto.

[79a] - Pa zar ga ne možeš i dodirnuti i vidjeti i zamijetiti nekim drugim osjetilima? A ono što je jedno te isto, ne ćeš ničim drugim shvatiti nego misaonim zaključivanjem [*ho tes dianoias logismos*].

Tako što je nevidljivo [*aeide*] i ne može se vidjeti [*horata*].

- Sasvim, kaže, istinu govoriš.

§ 26 [Tijelo je slično vidljivome, a duša nevidljivome]

- Po volji nam je dakle, kaže, pretpostaviti dvije vrste onoga što jest [*duo eides ton onton*], jedna je vidljiva [*horaton*], a druga nevidljiva [*aeides*]?

- Pretpostavimo! kaže.

- Nevidljiva vrsta je nepromjenjiva [*aei kata tauta echon*], a vidljiva nikada nije ista [*medepote kata tauta*].

- I to ćemo, kaže, pretpostaviti!

[79b] - Pa daj reci, na to će on, ima li kod nas nešto drugo osim tijela i duše?

- Ništa drugo, kaže.

- Pa, recimo, kojoj je vrsti sličnije i srodnije tijelo?

- Svakomu je, kaže, to jasno, da je sličnije vidljivomu.

- A što je s dušom? Je li vidljiva ili nevidljiva?

- Nije vidljiva, Sokrate, barem je tako za ljude!

- Ali mi govorimo o vidljivome i nevidljivome prema ljudskoj prirodi. Ill misliš po nekojoj drugoj?

- Po ljudskoj.

- Pa što kažemo o duši? Je li ona nešto vidljivo [*horaton*] ili nevidljivo [*aoraton*]?

- Nije vidljiva.

- Dakle je nevidljiva.

- Jest!

- Sličnija je dakle duša nego tijelo nevidljivomu, a tijelo je sličnije vidljivome.

[79c] - Posve je nužno tako, Sokrate !

§ 27 [Stanje duše kada nešto motri pomoću tijela i kada sama za sebe motri ideje kojima je srodna]

- Zar ne velimo odavna i ovo: kada se duša koristi tijelom da nešto motri, bilo vidom ili sluhom ili bilo kojim drugim osjetilom – nešto motriti pomoću tijela zapravo znači motriti pomoću osjetila – onda tijelo vuče dušu onomu

što nikada nije isto te ona tumara, zbuni se, i spopada je vrtoglavica kao pijana čovjeka, jer se hvata takvih stvari?

- Tako je!

[79d] - A kada sama za sebe motri, onda se uzdigne onamo – prema čistomu, vječnomu, besmrtnomu i nepromjenljivomu – jer je srodna [*sungenes*] tomu, uvijek boravi s tim, kada god bude sama za sebe i kada joj je to omogućeno, pa se odmara od lutanja i uvijek je ista i nepromjenjiva u odnosu na ono nevidljivo. A to se njezino stanje [*pathema*] zove razum [*phronesis*].

- Sasvim dobro, Sokrate, i istinito govoriš, kaže.

- Dakle **[79e]**, na temelju onoga što smo ranije i upravo sada rekli, kojoj od tih dviju vrsta čini ti se da je duša sličnija i srodnija?

- Čini mi se, Sokrate, da će se svatko, pa i najneukiji, složiti na temelju tog načina argumentiranja [*methodos*] da je po svemu i svačemu duša prije sličnija onomu što je uvijek jedno te isto, nego onomu što nije.

- A što je s tijelom?

- Sličnije je onome drugomu.

§ 28 [Kao vladarica tijela duša je srodna božanskome]

Gledajte i ovako! Kada su duša **[80a]** i tijelo zajedno, priroda tijelu nalaže služiti i slušati, a duši vladati i gospodovati. A što je, misliš, opet po tome slično božanskomu, što li smrtnomu? Ili ne misliš da je božansko po prirodi takvo da uvijek zapovijeda, a smrtno da sluša i služi?

- Ja bar tako mislim.

- Pa čemu je duša slična?

- Ma duša je, Sokrate, očevidno slična božanskome, a tijelo smrtnome.

- Pa gledaj, Kebete, da li nam iz svega rečenoga **[80b]** slijedi da je duša [*psyche*] najbližnja božanskom [*theion*], besmrtnom [*athanaton*], misaonom [*noeton*], jednostavnom [*monoeides*], neraspadljivom [*adialuton*] i onomu što je uvijek o sebi jedno te isto [*aei hosautos kata tauta echon*], a tijelo [*soma*] opet najbližnje ljudskom [*anthropinon*], smrtnom [*thneton*], mnogostrukom [*polueides*], nezumskom [*anoeton*], raspadljivom [*dialuton*] i onome što nikad nije o sebi isto [*medepote kata tauta echon*]. Možemo li, dragi Kebete, reći bilo što drugo da nije tako?

- Ne možemo.

§ 29 [Zaključak da duša, ako je čista, poslije smrti odlazi nevidljivom božanskom]

- Pa što? Kad je tako, ne mora li se tijelo brzo raspadati, a duša opet biti sasvim neraspadljiva ili nešto tome blisko?

[80c] - Ta kako ne!

- Pa pogledaj, kaže, kad umre čovjek, onomu što se u njega vidi, t.j. tijelu što naočigled leži – a zovemo mrtvacem – i mora se rastvarati i raspadati, ništa se ne dogodi odmah, nego traje prilično dugo vremena, pogotovo ako tko premine s tijelom u dobrom stanju i u pogodno doba godine? A posuši li se tijelo i balzamira, kao što su oni u Egiptu balzamirani, ostaje čitavo neizmjereno puno vremena. [80d] Neki drugi dijelovi tijela – kosti, žile i sve nalik na to – ako i istrunu, opet su, reklo bi se, besmrtni. Ili ne?

- Da.

- A duša dakle, ono nevidljivo što ode u onakav drugi, plemeniti, čisti i nevidljivi svijet, u pravi Had, dobromu i umnomu bogu [*para ton agathon kai phronimon theov*] – a onamo je, ako je volja božja, za čas i mojoj duši poći, – zar nam se ona, kakva je inače po prirodi, na rastanku s tijelom odmah raspline i raspadne, kako kaže većina ljudi? Ni izdaleka, dragi Kebete i Simija, [80e] nego kud i kamo prije je ovako: ako se čista [*kathara*] rastane s tijelom, od tijela – ta u životu nije s njim ni u kakvoj zajednici bila dobrovojno [*hekousa*] – ništa ne vuče sa sobom, već bježi od njega i skuplja se sama za sebe, jer je uvijek oko toga nastojala; a to ne znači drugo ništa, nego da se valjano bavila filozofijom i uistinu neumorno nastojala oko smrti. Zar to nije nastojanje [81a] oko smrti [*melete thanatou*]?

- Svakako.

- Kad je takva, ne odlazi li k onomu što je nalik na nju, k nevidljivomu pa božanskomu, besmrtnomu i razumnomu, gdje kada stigne, može biti sretna, riješena lutanja i bezumlja i straha i divljih strasti i ostaloga zla ljudskoga, i uistinu može, kako to kažu oni koji su uvedeni svete tajne, ostalo vrijeme provoditi s bogovima? Trebalo li, Kebete, tako reći ili drukčije?

§ 30 [Sudbina duša koje odlaze nečiste]

- Tako, Zeusa mi! reče Kebet.

- [81b] Ako pak se od tijela, mislim, odijeli okaljani i nečista, a budući da je uvijek s tijelom bila zajedno, brinula se za njega, voljela ga te je bila opčinjena od žudnje i užitka. Tako joj se činilo da nije ništa drugo istinito osim onoga što je tjelesno i što može netko dodirnuti, vidjeti, popiti, pojesti i obljubiti, a što je očima tamno i nevidljivo, a može se mišljenjem i filozofijom dokučiti [*noeton kao philosophia haireton*], to je navikla mrziti i plašiti se toga i bježati – misliš li da će se takva duša sama o sebi, [81c] čista rastati?

- Nipošto, kaže .

- Nego mislim da je baš prožeta onim što je tjelesno [*somatoides*]. To joj duboko općenje i druženje s tijelom, jer je uvijek bila s njim i silno marila za nj, gotovo postalo dio vlastite prirode [*sumphuton*].

- Tako je!

- Dragi moj, treba vjerovati da tjelesno pritišće, da je i zemaljsko [*geodes*] i vidljivo [*horaton*] teško. Zato takvu dušu, u koje ima toga, tišti i vuče natrag u vidljivi svijet, te se u strahu od nevidljivoga i od Hada valja, kako se pripovijeda, [81d] oko spomenika i grobova, oko kojih su se i vidjele prikaze duša kao sjene [*psuchon skioeide phantasmata*]. U toj se slici prikazuju onakve duše koje se od tijela ne rastanu čiste, već imaju u sebi nešto vidljivo pa se stoga i vide.

- Vjerojatno, Sokrate !

- Uistinu vjerojatno, Kebete! I to baš nisu duše dobrih nego zlih. One su prisiljene onuda lutati jer trpe kaznu za predhodni život koji im nije valjao. I lutaju sve [81e] dotle dok se od želje za tjelesnim, što ih vjerno prati, opet ne sputaju u tijelo.

§ 31 [Ponovno rođenje nefilozofskih duša]

A sapinju se, sva je prilika, u stvorenja onakvih navika kakvim su se baš i same u životu odale.

- U kakva to misliš, Sokrate?

- Tko se na pr. predao proždrljivosti, raskalašenosti i pijanstvu, a nije se stidio, ulazi, vjerojatno, u rod magaraca i sličnih životinja. Ili ne misliš? [82a]

- Baš vjerojatno govoriš.

- A tko je volio nepravdu, nasilje i otimačinu, u rod vučji, jastreblji i sokolji. Ta kamo će, mislimo, drugamo takvi?

- Sigurno u takav, reče Kebet.

- Pa nije li, kaže, jasno i inače, kamo će što ići u skladu sa sličnošću svoje vlastite skrbi?

- Ma jasno je, kaže. Kako ne!

- Nisu li, kaže, i među ovima najsretniji i ne idu li i među njima na najbolje mjesto oni koji su se trsili oko obične građanske vrline [*demotike politike arete*], koju zovu [82b] umjerenost [*sophrosune*] i pravednost [*dikaiosune*], a potekla je od navike [*ethos*] i vježbe [*melete*], bez filozofije i uma?

- Pa zašto su ti najsretniji?

- Zato što dospijevaju, čini se, u sličan građanski i pitomi rod, negdje u pčelinji, osinji, mravinji ili u isti opet rod ljudski, te se od njih rađaju čestiti ljudi [*andres metrioi*].

- Čini se.

§ 32 [Određenje i put filozofskih duša]

- Ali u rod bogova [*genos theon*] ne smije nitko ako se nije bavio filozofijom i ne ode sasvim čist; samo znanja željnu [*philomathes*] slobodno je onamo.

[82c] Pa toga radi, prijatelju Simija i Kebete, uspreže se onaj tko se valjano bavi filozofijom [*hoi orthos philosophountes*] od svih tjelesnih požuda i stalan je i ne predaje im se, a nipošto zato, što se plaši rasutka kuće i bijede, kao ono svjetina i lakomi na novac; niti ga opet straši sramota ni zao glas s nevaljanštine, kao ona vlasti i časti željna, pa se onda uspreže od toga.

- Ta ne bi, Sokrate, dolikovalo, reče Kebet.

- Da, [82d] Zeusa mi, ne bi! reče on. Stoga, Kebete, komu je netko do duše svoje stalo, te ne živi za tijelo, mazeći ga, taj se sa svima onima raskrsti i ne ide istim putem, kao oni – ta oni ne znadu kamo polaze – nego sam drži da ne treba raditi što se protivi filozofiji, spasu i očišćenju duše, te slijedom slijedi filozofiju, kuda ona vodi.

§ 33 [Spasonosno djelovanje filozofije na dušu i sputavanje osjetilne žudnje]

- Kako, Sokrate?

- Ja ću reći, kaže. Željni znanja [*philomatheis*] spoznaju da im filozofija hvata dušu, [82e] dakako u tijelo sputanu i uza nj prilijepljenu i prisiljenu da kroz njega, kao iz zatvora, motri ono što jest [*ta ontá*], a to ne čini sama za sebe, hvata dakle dušu koja se valja u svakom neznanju; razabire da filozofija vidi da je požuda strahota zatvora, te sapeti najviše sam pomaže kod sapinjanja; da – kako rekoh – znanja željan razabire [83a] da mu filozofija prima dušu takvu, a onda je ona mirno nagovara i gleda da je oslobodi, pa dokazuje kako je razabiranje okom puno opsjene [*apates meste*], a puno opsjene i razabiranje uhom i ostalim sjetilima; svjetuje je da ih se okani ukoliko nije neophodno služiti se njima; i potiče je neka se sama za se sabira i skuplja, neka ne vjeruje ničemu drugomu no sebi, ako spozna [83b] samo biće sama sobom i sama o sebi; a bude li što motrila drukčije, što je ovamo ovako, a onamo onako, to neka ne drži za istinu; tako što je osjetno i vidljivo, a što sama gleda, duševno i nevidljivo. Takvu dakle spasu – misli duša pravoga filozofa – ne treba se protiviti, te se zato uzdržava od slasti i strasti te boli i straha kolikogod može, jer uzima na um, kada se netko silno povese, prestraši, ražalosti ili poželi što, tim mu se ne događa samo onoliko zlo kako bi tko pomislio – on se na pr. razboli [83c] ili nešto potroši požudi za volju – nego što je od svega najveće i krajnje zlo, to mu se zgada, a on ne vidi.

- Što to, Sokrate? reče Kebet.

- To da je duša svakoga čovjeka prisiljena u jedan mah razveseliti se ili ražalostiti se silno s nečega i ujedno držati da je ono po čemu joj se to najvećma događa, ponajsigurnije i ponajjstinitije, a kad tamo –nije, nego je, ako išta, vidljivo. Ili nije?

- Dašto.

- Ne sapinje li se [83d] duša u takvu stanju najjače tijelom?

- Pa kako?

- Jer ovakav užitak i bol [*hedone kao lupe*] nju kao čavlom pribija na tijelo i pribada i čini je nalik na tijelo, a ona misli da je istinito ono što joj tijelo kaže. Ta potom, što je s tijelom iste misli i istomu se vesell, primorana je, sudim, postajati jednake čudi i života, postajati onakva kakva ne može nikad čista stići u Had, nego vazda odlazi prožeta tijelom pa brzo opet pada u drugo tijelo te se u njemu vriježi kao posijana i ovako ne dijeli zajednice s božanskim, čistim i jednostavnim.

- Potpuno je istina, Sokrate, to što kažeš, reče Kebet.

§ 34 [Držanje duše filozofa]

To je dakle razlog, Kebete, zašto su uredni i hrabri oni koji su uistinu željni znanja, a taj razlog ne prihvaća većina ljudi. Ili misliš li drukčije?

- Ja nipošto. [84a]

- Pa tako će prosuditi duša čovjeka filozofa i neće pomisliti da je filozofija mora osloboditi, a kada je ona oslobodi da se smije odavati užitku i boli [*hedone kai lupe*], pa sebe opet nanovo sapinjati i raditi beskrajni posao, baveći se kao oko nekakva tkanja Penelopina, ali samo obrnuto; nego dok sprema takvu utihu [*galene*], dok slijedi razbor i uvijek je u njemu, dok gleda ono što je istinito, božansko i nedostupno mnijenju [*adoxaston*] i dok joj je ovo hrana, [84b] drži da mora ovako živjeti dokle god živi, a kad umre, doći će k srodnomu i sličnomu i riješiti se nevolje ljudske. Od takva života, Simija i Kebete, neće se, nema straha, ona pobožati, da će je poslije ovakva truda na rastanku s tijelom smjesta vjetrovi raznijeti, te će se rasplinuti i neće je više biti.

3.4. Simijini i Kebetovi prigovori 84c1-88b8 [= § 35-37]

§ 35 [Simijino i Kebetovo nećkanje da iznesu prigovore]

To reče Sokrat, i stade šutnja [*sige*] dugo vremena. Sam se Sokrat, kako se na pogled činilo, u izrečeni govor zadubao, a i većina nas. A Kebet i Simija su razgovarali nešto malo među sobom. Pa kako ih Sokrat vidi, zapita:

- Sto? kaže. Ne čini Vam se da je rečeno nepotpuno? Ta zaista ima još mnogo sumnje i nedostatka, ako netko baš hoće sve to pomno proći. Ako razmatrate nešto drugo, neću ništa reći. Ali ako ste zbog toga u nedoumici [*aporeiton*], ne oklijevajte, već sami [84d] recite i razjasnite, ako vam se nekako čini da bi se bolje dalo kazati; a opet uzmite i mene u pomoć ako mislite da ćete se sa mnom nekud prije riješiti nedoumicu [*euporesein*].

Simija će:

- Ama, Sokrate, kazat ću ti istinu. Davno smo nas obojica u neprilici [*aporein*], pa jedan drugoga potičemo i nagovaramo da pita. Želimo naime čuti, ali se ustručavamo dosađivati, da ti ne bi radi ove sad nesreće bilo neugodno.

I on čuvši nasmije se mirno i reče:

- Ama, Simija! Zaista bih teško [84e] uvjerio ostale ljude da za nesreću [*sumphora*] ne držim svoj sadašnji slučaj kada ni vas ne mogu uvjeriti, nego se bojite da sam nešto zlovoljniji sada nego ono prije u životu. I vi po svoj prilici držite da sam prorok lošiji od labudova. Oni, kada osjete da moraju umrijeti, ako i jesu sve do onoga dana [85a] pjevali, onda baš ponajviše i ponajljepše pjevaju od veselja što im je otići k bogu čije su sluge. A ljudi radi straha svojega od smrti lažu i o labudovima – kažu da labudovi žale smrt svoju i od tuge pjevaju, pa ne uzimaju na pamet da nijedna ptica ne pjeva kada je gladna ili je zebe ili kakvu drugu bol boluje, ni sam slavuj ni lastavica ni pupavac; a baš za njih kažu da od tuge tužeći pjevaju. Ali niti pjevaju, čini se, od tuge oni, a ni labudovi, nego jer su, mislim, [85b] Apolonovi i mogu proricati i znaju unaprijed koja su dobra u Hadu [*ta en haidou agatha*], zato pjevaju i onoga se dana kud i kamo više vesele nego u predašnje vrijeme. A ja sam, mislim, negdje i sam labudovima drug u službi i istomu bogu posvećen te nisam od gospodara svojega slabije proroštvom nadaren nego oni niti se teže rastajem sa životom. Pa zato trebate govoriti i pitati što vas je volja dok to dopuštaju jedanaestorica atenska.

- Izvršno! kaže Simija. Kazat ću ti ja o čemu [85c] sumnjam [*aporo*], a onda će Kebet reći zašto ne prihvaća tvoje riječi. Jer meni se, Sokrate, čini jednako, kao i tebi, da je nemoguće ili teško i preteško tako što već sada u životu jasno znati [*saphes eidenai*], all je opet znak mlitava čovjeka kada netko ne ispita na sve načine ono što se o tom govori, već odustaje prije nego što je svestrano razmotrio. Ovdje treba prije svega učiniti jednu stvar: ili treba doznati kako je, ili sam naći, ili ako se to ne može, bar najbolji i najbolji ljudski dokaz [*beltistos anthropinos logos*] [85d] prihvatiti pa, vozeći se na njemu kao na čamcu, u opasnosti prebroditi kroz život [*diapleusai ton bion*], ako ne možeš sigurnije i bezopasnije prevaliti na čvršćem brodu, na kakvoj božanskoj riječi [*theios logos*]. Pa i sad se neću ja bar stidjeti da zapitam kad i ti o tome govoriš, niti ću poslije sebe optuživati [*oud' emauton aitiasomai*] zato što nisam sada rekao ono što ja mislim. Jer meni se, Sokrate, kada za sebe ili s Kebetom ispitam što smo govorili, baš ne čini da je dovoljno razloženo.

§ 36 [Simijin prigovor]

[85e] A Sokrat će na to:

- Možda ti se, prijatelju, s pravom čini tako. No reci na koji način nije dovoljno!

- Barem se meni tako čini, kaže on. Ma tako bi mogao netko i o skladu [*harmonia*] i liri i žicama izreći te iste riječi, naime da je sklad nešto nevidljivo i netjelesno [*asomaton*], nešto prekrasno i [86a] božansko na usklađenoj liri, a sama lira i žice jesu tijelo i tjelesno, sastavljeno i zemaljsko, smrtnomu srodno. Tako netko razbije liru ili je rasiječe i žice potrga, pa onda tvrdi istim riječima, kao ti, da onaj sklad još mora postojati i da nije nestao; ta nikako ne može biti da bi trajala lira pošto su žice potrgane jer i žice su također vrsta smrtnoga, a sklad bi prema tome, iako je sličan i [85b] srodan božanskomu i besmrtnomu, nestao prije smrtnoga. Ta još negdje, reći će on, mora biti sklad sam o sebi [*aute he harmonia*], i prije će drvo i žice istrunuti nego što će sklad propasti. Zaista, Sokrate, i sam, ja bar mislim, imaš to na umu da dušu držimo ponajviše za ovako što: kao što je tijelo naše napeto i drži se na okupu toplim i hladnim, suhim i vlažnim, odnosno nečim sličnim, tako je duša naša smjesa i sklad [*krasis kai harmonia*] upravo [86c] na osnovi toga kada se ono lijepo i zgodno pomiješa jedno s drugim. Ako je dakle duša sklad neki, jasno je da kada se tijelo naše preko mjere opusti ili napne od bolesti i druge nevolje, mora duša, bila kako mu drago božanska, odmah nestati, kao i svaki drugi sklad u glasovima i svim djelima ruke obrtničke. Naime ostaci svakoga tijela ostaju dugo vremena, dok se ili [86d] ne spale ili ne istrunu. Gledaj dakle što ćemo reći na taj argument, naime ako netko tvrdi da je duša smjesa onoga što je u tijelu, pa da u tako zvanoj smrti kao prva nestaje?

§ 37 [Kebetov prigovor]

Sokrat širom otvori oči, kako je često običavao, nasmiješi se i reče:

- Doista, kaže, pravo veli Simija. Pa ako netko od vas bolje zna od mene, zašto ne odgovori? Ma nije se on, čini se, prihvatio lošeg argumenta. Ali opet mislim da prije odgovora treba još prvo čuti [86e] Kebeta, što opet on prigovara dokazu da bismo se tako mogli na vrijeme posavjetovati što ćemo reći, pa da onda, kada čujemo, uz njih pristanemo ako se učini da se u nečemu slažemo; ali ako ne, nastaviti ćemo dalje braniti naš dokaz! Pa daj, Kebete, reci što je to što te opet uznemiruje!

- Pa kazat ću! progovori Kebet. Ta meni se čini da dokaz još na istom stoji i da mu se prigovara ono isto što smo prije rekli. [87a] Ne poričem da je baš krasno i, ako nije pretjerano kazati, sasvim dosta dokazano da je naša duša postojala još prije nego što je došla u ovaj konkretni oblik [*eis tode to eidos elthein*], ali da će i poslije naše smrti negdje postojati, to mi se ne čini da je tako. Da duša nije čvršća i dugovječnija od tijela, u tom se dakako ne slažem s prigovorom Simijinim [*antilepsis*]. Jer mislim da se ona u tome baš u

svemu potpuno razlikuje od tijela. "Pa zašto", reći će dokaz, "još ne vjeruješ kada vidiš da poslije čovjekove smrti još traje čak i ono što je slabije? [87b] Ne čini li ti se da se ono što je dugovječnije još u to vrijeme mora održati?" Pa onda promotri da li nešto dokazujem! Čini mi se da treba i meni, kao i Simiji, slika [eikon]. Jer ja mislim s istim bi pravom mogao tko o čovjeku, staru tkalcu, kada umre, govoriti ovako: nije čovjek umro, nego negdje živi. A za dokaz bih mogao pokazati da je ogrtač kojega je sam satkao i na sebi imao, čitav i da nije propao. I kad mu tko ne bi vjerovao, pitao bi [87c] da li je po vrsti dugovječniji čovjek ili ogrtač koji se upotrebljava i nosi; pa kad bi netko odgovorio da mnogo dulje traje čovjek, držao bi da je dokazano da je doista, ako išta, a onda taj čovjek živ budući da nije propalo ono što je kratkotrajnije. A to, mislim, Simija, nije tako. Ta gledaj i ti što velim! Svatko će pomisliti, tko to zbori, ludo zbori; jer taj je tkalac pohabao i [87d] satkao mnogo takvih ogrtača i umro je poslije njih – a držim da ih je bilo mnogo – prije posljednjega. No zato opet nije čovjek lošiji ni slabiji od ogrtača. A u istoj će se, mislim, slici pokazati duša prema tijelu. Kad bi tko upravo tako o njima govorio, činilo bi mu se da zgodno kaže da je duša dugovječnija, a tijelo slabije i kraćega vijeka. Ali mnogo bi reći da svaka duša istroši mnogo tjelesa, pogotovo ako poživi puno godina; ta kad bi se tijelo rastvaralo i propadalo još za života čovječjega, a duša bi uvijek nadotkala što bi se istrošilo, doista bi duša, [87e] kad bi umirala, morala umirati s posljednjim tkanjem i jedino prije njega; a kad bi duša umrla, onda bi već tijelo pokazivalo prirodenu slabost svoju i brzo bi istrulo i raspalo se. Stoga još nije vrijedno tomu dokazu s [88a] pouzdanjem povjerovati da će naša duša, kad izdahnemo, biti negdje. Ta kad bi tko čovjeku, koji veli ono što ti veliš, još i više popustio pa mu ne samo dopustio da duša naša postoji još u vrijeme prije našega rođenja, nego i to da ona od nas nekolicine traje zacijelo još i onda kad umremo i da će trajati i po više puta rađati se i opet umirati – ta duša je po prirodi jaka pa može izdražati da se rađa često puta – kad bi netko to dopustio, dalje zacijelo ne bi htio popuštati da ona zbog mnogih rađanja ne strada i da napokon u jednom smrtnom času ne umire dokraja. A za tu [88b] smrt i za taj raspad tijela, koji duši donosi propast, kazao bi on da nitko ne zna; jer nitko to od nas ne može znati – jer nemoguće je ikome od nas percipirati da je tako. Ako je to tako, nitko se ne smije uzdati u smrt, da se ludo ne uzda, ako ne može dokazati da je duša sasvim besmrtna i neprolazna; inače treba da se onaj tko mora umrijeti boji za dušu, ne će li ončas na rastanku s tijelom sasvim nestati.

3.5. Odgovor Simiji 88c1-95a3 [= § 38-43]

§ 38 [Učinak prigovora na Sokrata i ostale]

[88c] Kada smo čuli što su Kebet i Simija rekli, bilo nam je – tako smo poslije jedan drugomu kazivali – nelagodno [aedos] jer smo držali da su nas oni, nakon što nas je prethodna argumentacija prilično uvjerila, opet smeli i doveli u sumnju [apistia] ne samo o tome što se prije raspravljalo, nego i o onom što će se tek reći, kao da smo suci baš nevjerdni ili sama stvar ostaje neuvjerljiva [apista].

- Tako mi bogova, Fedone, ne zamjeram vam, reče Ehekrat. Ta i mene samoga sada, kad sam te čuo, snalazi da onako što [88d] sam sebi kažem: a kojemu ćemo još dokazu vjerovati? Ta dokaz koji je Sokrat iznio bio je vrlo uvjerljiv [sphodra pithanos], a sad je pao u sumnju. A čudesno [thaumastos] me osvaja i sada i uvijek ona tvrdnja da je duša naša neki sklad [harmonia]. A kako je bila izrečena, rekao bih da me podsjetila na to da sam onako i sam prije mislio. I baš trebam opet, kao ono na početku, jedan drugi dokaz [allos tis logos] koji će me uvjeriti da duša onoga koji umre, ne umire zajedno s njim. Kazuj dakle, tako ti Zeusa, kako je Sokrat nastavio govor svoj! [88e] Je li se i na njemu, kao što – veliš – na vama, vidjela neka zlovolja [achthomenos] ili nije, nego je drage volje pritekao razlaganju u pomoć! Je li mu pomoć bila izdašna ili slaba? Sve nam pripovijedaj što možeš podrobnije!

- Doista, Ehekrate, često sam se čudio Sokratu, ali se još nikad nisam više zadivio nego tada. [89a] Da zna što će govoriti, to možda nije ništa čudno, ali ja sam se ponajviše čudio njemu što je prije svega rado, ljubazno i dostojanstveno prihvatio argumentaciju jednoga mladića i kako je zatim oštro na nama opazio dojam te argumentacije, pa kako nas je onda valjano izliječio i kao bjegunce i razbijenu četvu pozvao i sokolio da idemo s njim i skupa ispitati dokaz.

- Pa kako ?

- Ja ću ispričati. Slučajno sam njemu zdesna sjedio [89b] do kreveta na nekom podnošku, a on mnogo više od mene. Pa me pogladi po glavi i skupi kosu na zatiljku – ta obično, kad bi se dogodilo, igrao bi se kosom mojom – pa je onda rekao:

- Evo sutra ćeš možda, Fedone, odrezati lijepu kosu svoju.

- Čini se da je tako, Sokrate! rekoh ja.

- Ali nećeš ako mene poslušаш!

- A što ću drugo? rekoh ja.

- Danas ću, kaže, i ja svoju i ti ovu, ako nam dokaz izdahne [eanper ge hemin ho logos teleutese], a mi. ga ne uzmognemo oživiti. Kada bih [89c] bio na tvojem mjestu, a dokaz mi pobjegne, ja bih se zakletvom zakleo, kao ono Argivljani, da neću pustiti da mi kosa raste sve dok iznova ne poduzmem borbi i ne pobijedim Simijin i Kebetov argument.

- Ali dvojici, rekoh ja, nije, kaže se, ni Heraklo dorastao.

- Pa zovi, kaže, i mene Jolaja u pomoć dok je još dan.

- Zovem te dakle, rekoh, ne kao Heraklo, već kao Jolaj Herakla.

- Bit će, kaže, svejedno.

§ 39 [Sokratova opomena da ne odustanu od traženja]

- Ali ponajprije čuvajmo se jedne nezgode da nam se ne dogodi!

- Kakve to, rekoh ja.

- Da ne [89d] postanemo mrzitelji argumenata [*misologoi*], kao što nastanu čovjekomrsci; jer se, kaže, nikomu ne može dogoditi veće zlo nego ako zamrzi argumente [*logous misesas*]. A mržnja na argumente [*misologia*] i mržnja na ljude [*misanthropia*] rađa se na isti način. Mržnja na ljude uvuče se ako bez provjerenog znanja [*aneu technes*] nekomu svom dušom povjerujemo i pomislimo da je čovjek sasvim iskren, čestit i pouzdan, a kad tamo – malo poslije nađemo ga nepoštena i nevjerna. A poslije njega imamo isto iskustvo s drugim. Pa kad se nekomu po više puta tako nešto dogodi, pogotovo od ljudi koje je držao za najbolje prijatelje i drugove, [89e] te najposlije jer se često nasamario, mrzi sve ljude i drži da uopće nitko nema nimalo poštenja. Nisi li ti opazio da se tako nešto događa?

- Dakako, odvratih ja.

- Nije li, kaže, to ružno [*aischron*]? Nije li jasno da se ovakav čovjek, bez iskustva o ljudskom životu, hoće s ljudima družiti? Jer da se nekako iskusan družio s njima, držao bi da usitinu [90a] jako vrijednih i jako nevaljalih, jednih i drugih, ima malo, a da su većina u sredini.

- Kako to misliš? rekoh ja.

- Onako, kaže, kao o jako malom i velikom. Držiš li da se može nešto rjeđe naći jako velik ili jako malen čovjek ili pas ili drugo što mu drago? Ill opet brz ili spor, ružan ili lijep, bijel ili crn? A nisi li vidio da je u svemu tome krajnja krajnost rijetka i malobrojna, a srednjega ima u izobilju i puno?

- Sigurno je tako, rekoh.

- Ne misliš li, [90b] kada bi se priredilo natjecanje u zloći [*ponerias agon*], da bi se pokazalo sigurno malo onih koji se ističu u tome ?

- Čini se da je tako, rekoh ja.

- Da, čini se, kaže. Ali nisu argumenti slični ljudima na taj način – ma ti si sada vodio, a ja sam pošao za tobom – nego na onaj način kao kada bi netko bez poznavanja umijeća u argumentiranju [*aneu tes peri tous logous technes*], povjerovao jednom argumentu da je istinit, a malo kasnije bi mu se učinilo da je neistinit – odnosno da je jednom istinit, a drugi put neistinit – pa tako opet i svi drugi argumenti. To pogotovo vrijedi za one koji su se bavili [90c] oprečnim argumentima [*antilogikoi logoi*], znaš kako najposlije misle, da su najmudriji postali i jedini shvatili, da ni u kojem predmetu i argumentu nema ništa ispravno ni stalno, nego se sve okreće gore-dolje, kao u Euripu, i nijedan trenutak ne ostaje na miru.

- I te kako govoriš istinu! rekoh ja.

- Ne bi li, Fedone, bilo, kaže, žalosno stanje, ako zaista postoji nekakav argument koji je i istinit i čvrst i koji se može [90d] shvatiti, a našao bi se netko tko ne bi krivio sebe ni svoje neiskustvo [*atechnia*] zbog toga što je naišao na takve argumente koji se sad čine istiniti, sad opet neistiniti, nego bi napokon u gnjevu rado krivicu prebacio sa sebe na arguemnte [*epi tous logous*], pa bi onda ostatak života provodio u mržnji i grdnji, a izgublo bi istinu i znanje o onom što zaista jest [*aletheia kai episteme ton onton*].

- Tako mi Zeusa, bilo bi doista žalosno, rekoh ja.

§ 40 [Sokratova spremnost da dalje istražuje]

- Ponajprije dakle [90e] budimo, kaže, na oprezu i ne dajmo da u dušu uđe tvrdnja kako se tobože u dokazima ništa ne čini da je zdravo [*hugies*], nego kud i kamo radije prihvatimo da mi još nismo zdravi, već treba da se pokažemo ljudima i da nastojimo biti zdravi – ti kao i svi ostali radi cijeloga budućeg života svojega, [91a] a ja radi same smrti. Jer meni se bar čini da se ovaj mah baš u tom ne vladam kao filozof, nego da sam željan pobjede [*philonikos*] kao sasvim neobrazovani. Ta kad se oni o nečem prepiru, nije ih briga kako je s onim o čemu je govor, nego nastoje kako će se nazočnima svidjeti ono što su oni ustvrdili. A ja ću se, mislim, u ovom trenutku samo ovoliko od njih razlikovati. Ne ću naime, nastojati – osim nenamjerno [*ei me eie parergon*] – da se nazočnima učini istinom ono što ja govorim, [91b] nego da se što više učini meni samome da je tako. Gle, dragi prijatelju, kako sebično računam [*logizomai*]: ako je upravo istina što sam govorio, doista je lijepo biti uvjeren u to; ali ako nema ništa kada umreš, manje ću zaista nazočnima u ovo vrijeme pred samu smrt bin neugodan ako stanem jadikovati. No ta mi nesigurnost [*anoia*] ne će potrajati – bilo bi zlo [*kakon*] – nego će uskoro nestati. Evo ovako spreman, Simija i Kebete, pristupam dokazu. A vi ćete, ako mene poslušate, malo mariti [91c] za Sokrata nego mnogo više za istinu [*smikron phrontisantes Sokratous, tes de aletheias polu mallon*]. Pa ako vam se učini da nešto istinito kažem, složite se sa mnom, ako vam se ne učini, opirite se svakim mogućim argumentom [*panti logo antiteinete*], da ja u revnosti ne prevarim zajedno sebe i vas pa da onda kao pčela ne ostavim žalac te odem!

§ 41 [Pobijanje Simijina prigovora]

No treba, kaže, krenuti. Prije svega, podsjetite me na ono o čemu ste govorili ako se čini da se ne sjećam. Simija naime, kako ja mislim, ne vjeruje i boji se, duša će, ako i jest božanstvenija [91d] i ljepša od tijela, ipak prije umrijeti jer je vrsta sklada; a Kebet, učini mi se, slaže se sa mnom da je duša dugovječnija od tijela, ali je svakomu, kaže, nejasno ovo: kad duša

višeputno istroši mnoga tijela, ne umire li i sama kad ostavi posljednje tijelo? Pa nije li upravo to smrt, propast duše, jer tijelo ionako bez prestanka umire? Je li to, Simija i Kebete, ono što trebamo ispitati?

Obojica su se složili da je tako.

[91e] - Odbacujete li, kaže, sve dosadašnje argumente ili jedne da, druge ne?

- Jedne, kažu, odbacujemo, druge ne.

- Pa što, kaže, velite o onom argumentu u kojem sam iznio da je učenje podsjećanje [*anamnesis*], pa ako je to tako, treba da je naša duša bila negdje prije nego se u tijelo sputala? [92a]

- Mene je tada taj argument doista, kaže Kebet, na zadivljujući način [*thaumastos*] uvjerio, pa i sada ga se držim kao nijednoga argumenta.

- Pa i sa mnom je, kaže Simija, tako, i veoma bih se čudio kada bih o tom ikad drukčije pomislio.

A Sokrat će:

- Ali moraš, goste Tebanče, drukčije da pomisliš ako ostaje ovo vjerovanje [*oiesis*] da je sklad sastavljena stvar [*suntheton pragma*], a duša je neki sklad složen od napetih čestica u tijelu. Pa sigurno [92b] nećeš prihvatiti kao svoj argument da je sklad bio složen prije nego ono od čega bi trebalo da je sam sastavljen. Hoćeš li prihvatiti?

- Nipošto, Sokrate! reče.

- Primijećuješ li dakle kako se događa da kažeš kako postoji duša prije nego što dospije u ljudski oblik [*anthropiu eidos*] odnosno u tijelo, a sastavljena je od onoga čega još nema? Ta sklad ti nije onako nešto čim ga uspoređuješ, nego prvo nastaju i lira i žice i glasovi još neusklađeni, a od svega se na kraju [92c] sastavlja sklad koji naiprije nestane. Pa kako će ti se te riječi s onima složiti?

- Nikako, kaže Simija.

- Pa ipak, kaže, ako dolikuje ijednomu drugom argumentu da je usklađen, a onda ovome o skladu.

- Ma dolikuje, kaže Simija.

- Ali taj ti, kaže, nije usklađen [*sunodos*]. Nego pazi! Koji od govora biraš, da li onaj da je učenje podsjećanje, ili ovaj da je duša sklad?

- Kud i kamo, kaže, radije onaj da je učenje podsjećanje, Sokrate. Jer ovaj mi je nastao bez dokaza, a s nekom vjerojatnošću i prividnošću [*meta eikotos tinos kai euprepeias*]; po tom se i [92d] većini ljudi sviđa. A ja znam da su argumenti [*logoi*] koji grade dokaze [*apodeixeis*] po vjerojatnosti hvalisavi; pa ne čuva li ih se tko, varaju ga baš pošteno i u geometriji i inače u svemu. Ali argument o podsjećanju i učenju izrečen je na pretpostavci vrijednoj da se prihvati [*hupotheseos axias apodexasthai*]. A reklo se negdje da duša naša postoji dok još i ne stigne u tijelo, onako kao što postoji bit [*ousia*] onoga što ima naziv [*eponumia*] od onoga [92e] što zaista jest [*to ho estin*]. A ja sam tu pretpostavku – kako sam osobn uvjeren – dostatno i ispravno dokazao. Pa

zato kako se čini, nužno je na temelju toga da argument, bilo moj bilo od nekoga drugog, ne dokazuje da je duša sklad.

§ 42 [Duša shvaćena kao sklad ne dopušta stupnjevanje sklada]

- A kako, Simija, ovo? reče on. Misliš li da sklad [*harmonia*] ili drugi kakav sastav [*sunthesis*] može biti nekako drukčiji [*allos pos echein*] [93a] nego je ono od čega je sastavljen?

- Nipošto.

- Pa ni činiti nešto [*poiein ti*], kako ja vjerujem, ni nešto trpjeti [*ti paschein*] nije drugačije od onoga što čini ili trpi?

On odobri.

- Dakle ne može sklad voditi ono od čega je sastavljen, nego mora slijediti.

Činilo se i njemu.

- Mnogo dakle treba skladu da bi mogao pokrenuti suprotan sklad ili suprotne tonove ili nešto drugo što bi bilo protivno njegovim dijelovima.

- Doista mnogo, kaže.

- A što? Nije li svaki sklad po svojoj prirodi [*harmonia pephuken*] onako sklad kako se uskladi?

- Ne razumijem, kaže.

- Neće li, na to će on, ako se uskladi više i većim dijelom [*mallon kai epi pleon*] – ukoliko se to uopće može [93b] dogoditi – ne će li tada biti radije sklad i više sklada, a ako se uskladi manje, bit će manje sklada, ako slabije, bit će slabiji?

- Sigurno je tako!

- Je li dakle isto tako s dušom, naime da je jedna duša na temelju najmanjega [*kata to mikrotaton*] stupnja usklađenosti u višoj mjeri i radije duša ili u manjoj mjeri i manje duša nego neka druga?

- Nipošto nije tako, reče.

- U redu je, tako mi Zeusa, nastavi Sokrat. Kaže li se za jednu dušu da ima um [*nous*] i vrlinu [*arete*] i da je dobra [*agathe*], a za drugu da je bezumna i zločesta i da je zla? Kaže li se to s pravom tako?

- [93c] S pravom, dakako!

- Što će netko od onih koji pretpostavljaju da je duša sklad reći na to što je u dušama [*tauta onta en tais psuchais*], naime vrlina i zloća? Je li to pet neki drugi sklad ili nesklad [*harmonia kai anharmoston*]? Je li jedna duša usklađena, naime ona dobra, te u sebi ima, budući da je već kao takva neki sklad, neki drugi sklad? A ona druga, iako je sama po sebi neki sklad, nije usklađena i nema neki drugi sklad u sebi?

- Ja to zaista ne mogu reći, kaže Simija. Jasno je da bi tako nešto rekao onaj tko polazi od pretpostavke ‘duša je sklad’ [*ho ekeino hupothemenos*].

- Međutim [93d], kaže, već smo se složili da nijedna duša nije ništa manje niti ništa više duša nego neka druga duša. Naše je slaganje [*homologema*] dakle da nijedan sklad nije više ili manje sklad nego neki drugi. zar nije tako?
- Sigurno je tako!
- A sklad koji nije ni ništa više ni ništa manje sklad, nije ni ništa više ni ništa manje usklađen. Je li tako?
- Jest!
- Ono što nije ni više ni manje usklađeno, može li biti tako da više ili manje ima udjela u skladu [*harmonias metechei*], ili je taj udjel jednak?
- Jednak je!
- Dakle, budući da jedna duša nije ništa više ni ništa manje duša [93e] od druge duše, očito nije ni više ni manje usklađena?
- Tako je!
- Ako je to tako, neće ni u neskladu ni u skladu imati više udjela?
- Pa neće!
- Ako je to opet tako, pod pretpostavkom da je zloća nesklad, a vrlina sklad, zar bi jedna duša imala više udjela u zloći ili vrlini nego neka druga?
- Ne bi imala ništa više.
- Ako je duša zaista sklad, bit će nekako primjerenije načinu ispravnog [94a] argumentiranja [*kata ton orthon logon*] da nijedna duša nema udjela u zloći.
- Bit će da nema udjela.
- Onda prema tome ne može imati udjela u zloći ni duša koja je duša u punom smislu riječi?
- Pa kako bi na temelju onoga što smo rekli:
- Dakle na temelju tog argumenta – pod pretpostavkom da su duše po prirodi na jednak način ono što jesu, tj. duše – možemo zaključiti da će sve duše svih živih bića biti na jednak način dobre [*homoios agathoi*]?
- Meni se, Sokrate, čini tako, kaže.
- A čini li ti se, na to će on, da je ispravno [94b] tako argumentirati i da je to posljedica argumenta [*paschein tauta ho logos*], ako je bila ispravna pretpostavka [*ei orthe he hupothesis*] da je duša sklad [*to psuchen harmonian einai*];
- Sigurno ne, kaže.

§ 43 [Duša kao sklad ne bi mogla vladati tijelom]

- A sada nešto drugo, na to će on. Što kažeš vlada li duša, naročito razumna [*phronimon*], svim dijelovima od kojih je sastavljen čovjek, ili vlada nešto drugo?
- Ja ne mogu reći.
- Slaže li se duša s tjelesnim osjećajima [*ta kata to soma pathe*] ili im se suprotstavlja? Mislim ovakve primjere: Kada je nekome vruće i žedan je zar

ne vidimo da se duša suprotstavlja tjelesnim osjećajima i može ga odvući da ne pije i kada je gladan da ne jede, a tako i u [94c] drugim bezbrojnim slučajevima? Zar nije tako?

- Sigurno je tako!
- Zar se nismo složili u svemu dosada da duša, ako je sklad, nikada ne može iskazati tonove koji su oprečni napetosti ili opuštenosti žica prilikom sviranja kao i bilo kojim drugim stanjima elemenata na temelju kojih nastaje kao sklad, nego ih mora slijediti i nikada ne može njima vladati?
- Oko toga smo se složili, kaže. Kako da ne?
- Što sada? Zar ne vidimo kako duša čini sve oprečno, dominira svim onim na temelju čega netko bi rekao da postoji, protivi se gotovo svemu tome tijekom cijelog svojeg života i zapovijeda na sve moguće načine, jedne kažnjava [94d] teže i bolno putem gimnastike i medicine, druge blaže, jednima prijete, a druge opominje; s požudama, strastima i strahovima raspravlja [*dialegomene*] kao stranac prema strancu. Tako je primjerice Homer učinio u *Odiseji* kada kaže za Odiseja:

Pa se u prsi lupi i rječju prekori srce:

“Strpi se, srce, već si pretrpjelo i drugo grđe.” (20.17-18). [94e]

Zar misliš da je Homer to spjevao imajući na umu da je duša sklad i takva da njome upravljaju tjelesni osjećaji, a ne da je takva da ona upravlja i zapovijeda tjelesnim osjećajima? Zar nije ona mnogo božanstvenija od neke stvari koja nastaje na temelju sklada?

- Tako mi Zeusa, Sokrate, meni se čini da je tako.
- Nije nam, dragi moj, nikako ispravno tvrditi da je duša neki sklad. Ne bismo se tada, tako se čini, slagali s Homerom, božanskim pjesnikom [95a], a ne bismo se slagali ni sami sa sobom.
- Tako je, kaže.

3.6 Sokratova priča 95a4-102a9 [§ 44-49]

§ 44 [Sokrat se opet vraća Kebetovu prigovori]

- Pa dobro, reče Sokrat. Što se tiče Harmonije Tebanke, bila je, čini se, umjereno milostiva prema nama. Ali, Kebete, što se tiče Kadma, kako ćemo njega umilostiviti i kakvim argumentom?
- Meni se čini, kaže Kebet, da ćeš ga ti naći. Uistinu si mi taj argument protiv sklada [*harmonia*] iznio iznad očekivanja [*para doxan*]. Kada je Simija izložio svoj prigovor jako sam se začudio hoće li se netko moći nositi s njegovim argumentom. [95b] Učinilo mi se potpuno neprimjerenom kada nije smjesta uspio uhvatiti prvi napad tvog argumenta. Pa ne bi me začudilo ni za Kadmov argument ako bi mu se tako nešto dogodilo.

- Dragi moj, reče Sokrat, ne hvali previše da ne bi neki urok [*baskania*] odnio argument koji ćemo sada izložiti. Ali to će biti bogu briga, a mi iskušajmo na homerski način ‘stupajući bliže’ vrijedi li tvoj argument. Srž [*kephalaion*] onoga što istražuješ je sljedeće: zahtijevaš dokaz da je naša duša [95c] neuništiva i besmrtna [*anolethron kai athanaton*]; inače će se čovjek filozof na smrti uzdati uzdanjem bezumnim i ludim, ako se uzda i drži da će mu poslije smrti biti ondje kud i kamo ljepše, nego kada bi poživio drugim životom i umro. A tvrditi da je duša nešto jako i božansko [*theooides*] i da je postojala prije nego što smo se kao ljudi rodili – to, kažeš, nimalo ne pokazuje njezinu besmrtnost [*athanasia*], nego samo to da je dugovječna [*poluchronion*] i da je negdje bila prije bogzna koliko vremena i da je mnogo štošta znala i radila. Ali pored svega toga nije besmrtna, već joj je upravo to što je ušla u [95d] tijelo čovječje, bio – kao bolest – početak propasti; i s mukom živi ovakvim životom i najposlije umire tako zvanom smrću [*hokaloumenos thanatos*]. A u odnosu na strah svakoga od nas svejedno je, kažeš, dolazi li ona u tijelo jedanput ili više puta; jer tko ne zna niti može opravdati [*logon didonai*] da je besmrtna, taj mora biti u strahu, ako nije bezuman [*anoetos*]. Tako što [95e], mislim, Kebete, tvrdiš. Namjerno ponavljam više puta da nam se što ne promakne i da, ako hoćeš, štogod dodaš ili oduzmeš.

I Kebet će na to:

- Ali zasada ja bar ne trebam ništa ni oduzeti ni dodati. To je ono što tvrdim.

§ 45 [Sokratovo nezadovoljstvo obrazloženjem nastanka i nestanka u filozofa prirode]

A Sokrat, pošto je dugo vremena stao i nešto u sebi razmislio, reče:

- Nije, Kebete, loša stvar što tražiš. Ta uopće treba [96a] ispitati uzrok nastanka i nestanka [*genesis kai phthora*]. Ja ću ti zato o toj temi ispričati – ako želiš – moje osobno iskustvo [*ta ema pathe*]. Pa onda, ako ti se što od toga, što ću govoriti, učini korisno, upotrijebit ćeš da se uvjeriš o onom što kažeš.

- Ma svakako želim, Sokrate!

- Slušaj dakle! Ispričat ću. Ja sam se, Kebete, dok sam bio još mlad, oduševio za mudrosti koju zovu prirodnom znanošću [*peri phuseos historia*]. Činilo mi se da je uzvišena [*huperephanos*] – kada znaš uzroke svemu, zašto nastaje svaka pojedina stvar, zašto propada i zašto postoji [*dia ti estin*]. I često puta sam amo tamo svoje misli prevraćao dok sam ispitivao [96b] prije svega ovakva pitanja: kada se toploga i mrzloga uhvati neka trulost, zar se onda, kao što su to neki tvrdili, stvaraju živa bića? Pa je li krv ono čime mislimo, ili zrak ili vatra ili ništa od toga, nego je mozak [*egkephalos*] ono što gradi osjete sluha, vida i mirisa, a od njih nastaje pamćenje i mnijenje [*mneme kai*

doxa], a od pamćenja i mnijenja, kada se to smiri, nastaje na isti način znanje [*episteme*]? A motreći opet nestajanje [*phthora*] i pojave na [96c] nebu i na zemlji, najposlije se meni samomu učinilo da sam za ovakvo ispitivanje [*skepsis*] tako nepodoban [*aphues*] kao ništa na svijetu. A navest ću ti dovoljan dokaz [*tekmerion*]. Ja sam naime i u onom što sam – tako se činilo meni samome i ostalima – očito znao tako silno zaslijepio od toga ispitivanja [*hupo tantes tes skepseos houto sphodra etuphlothen*], da sam se odučio [*apemathon*] i od onoga što sam prije vjerovao da znam, a među mnogim drugima stvarima zašto čovjek raste. Ta mislio sam prije da je svakomu jasno to da čovjek raste zato što jede i pije. Jer kada od hrane [96d] poraste meso na meso, kosti na kosti, tako se na isti način doda svakom drugom dijelu čovjeka ono što mu je srodno [*ta auton oikeia*] te na koncu od male mase [*oligos ogkos*] kasnije nastane velika masa, malo dijete postane velik čovjek. Tako sam onda mislio. Zar se ne čini primjereno [*metrios*]?

- Meni se čini, reče Kebet.

- Ispitaj još i ovo! Vjerovao sam naime da je moje mišljenje dovoljno opravdano da je neki visok čovjek, kada stoji pored niskoga, [96e] za glavu viši od njega, slično u slučaju dva konja različite visine. Ali ako uzmemo još jasnije stvari – deset mi se učinilo veće od osam jer u sebi ima još dodatno dva, a tako i dva lakta veće je od onoga što je lakat dugačko jer ga nadmašuje za polovicu.

- Daj sada, reče Kebet, što ti misliš o tome?

- Daleko sam od toga, kaže, Zeusa mi, da vjerujem kako znam uzrok tome svemu. Ma takav sam da se ne usuđujem tvrditi ni to da li, kada zbrojiš jedan i jedan, onaj jedan kojemu si dodao, postane dva ili je [97a] onaj koji si dodao i onaj kojemu si dodao, dodavanjem nečega drugoga postalo dva. Čudim se što svaki od njih, kada je bio sam za sebe i bez drugoga, bio jedan a ne dva. Ali kada su se jedan drugome primakli, postalo im je to sastajanje [*sunhodos*] – smjestio si ih jedan kraj drugoga – uzrokom da nastane dva. Ni ako tko pocijepa jedan, ne mogu više vjerovati da je opet to, naime cijepanje [*schisis*], postalo uzrokom te da je nastalo dva. Ma taj se [97b] uzrok postanka protivi onomu dva. Onda se stavljao jedan do drugoga i dodavao jedan drugomu, a sada se otkida i dijeli jedan od drugoga. Ni zašto nastaje jedan nisam više bio uvjeren da znam. Jednom riječju s takvim postupanjem nisam doznao ni o čemu drugome zašto nastaje ili umire ili jest. Na drugi način ja sam nasumice uspoređivao, ali mi se nije svidjelo.

§ 46 [Sokratova nada u svezi s Anaksagorinim umom]

Ali jednom sam čuo nekoga, kaže Sokrat, [97c] kako čita Anaksagoru koji tvrdi da je um ono što uvodi red i da je um uzrok svega [*nous estin ho diakosmon te kai panton aitios*]. Poveselim se tome uzroku i učini mi se na

neki način da je dobro što je um uzrok svega. I pomislio sam, ako je to tako, pa um unoseći red uređuje sve te će svaku pojedinačnu stvar tako postaviti da bude na najbolji način. Ako bi netko htio otkriti uzrok za neku pojedinačnu pojavu [*peri hekastou*] – na koji način nastaje, nestaje ili biva – mora u odnosu na nju otkriti koji je način najbolji za nju da bude ili da bilo što drugo trpi ili radi. Prema toj [97d] tezi [*logos*] očito čovjek ne treba ni na što drugo paziti – kako u odnosu na sebe tako i u odnosu na druge – nego da bude ono najvrsnije i najbolje [*to ariston kai to beliston*]. No ta teza također uključuje da se nužnošću mora znati i ono što je najgore [*to cheiron*] jer to isto znanje uključuje i jedno i drugo. Razmatrajući te stvari pomislio sam sav radostan da sam u skladu sa svojom vlastitom pameti našao učitelja uzroka onoga što se odnosi na ono što jest [*didaskalos tes aitias peri ton onton*], Anaksagoru, i da će mi on prije svega reći je li Zemlja ravna ili okrugla, a kada to kaže, protumačit će [97e] još tomu uzrok i nužnost [*aitia kai anagke*], i da će reći što je bolje i za što bi za nešto bilo bolje da bude takvo kakvo jest. Pa ako kaže da je Zamlje u središtu, protumačit će da je za nju bolje da je u središtu. A da je bio u stanju razjasniti mi te stvari, bio sam spreman nikada više ne tražiti drugu vrstu uzroka [*allo eidos aitias*]. [98a] Pa i za sunce, mjesec i ostale zvijezde, za brzinu jednoga prema drugomu i za okretanje i ostale mijene, bio sam baš tako isto rad saznati po čemu je bolje da svaka pojedinačna stvar za sebe radi i trpi ono što radi i trpi. Ta nikad nisam mislio da će on, koji je tvrdio da je um to uredio, iznijeti za to neki drugi uzrok, a ne to da je svemu tome najbolje biti onako [98b] kako je. Kad on dakle svakoj pojedinačnoj stvari i svemu zajedno navodi uzrok, mislio sam da će još protumačiti što je za svaku pojedinačnu stvar najbolje, a što je dobro zajedničko za sve [*to koinon agathon*]. I ne bih bio prodao svoje nade ni za skupe novce, nego sam velikim trudom nabavio knjigu te je počeo čitati što sam mogao brže ne bih li što brže saznao što je najbolje a što najgore.

§ 47 [Sokratovo razočaranje Anaksagorinim učenjem – *deuteros plous*]

Ali divna mi nada, prijatelju moj, ode netragom kada u čitanju odmičući vidim čovjeka koji se nimalo umom ne koristi niti mu kakvih uzroka pripisuje u [98c] uređenju stvari, nego navodi zrak, eter, vodu i inače mnoge druge neobične stvari. I učini mi se da mi se dogodilo baš onako kao kada bi tko kazivao da Sokrat, sve što radi, umom radi, a zatim bi, kada bi stao spominjati uzroke svemu, što radim, prije svega spominjao, da sada zato sjedim ovdje jer mi je tijelo sastavljeno od kostiju i tetiva; kosti su tvrde i imaju jedna do druge zglobove, a tetive [98d] koje obuhvaćaju kosti s mesom i kožom, koja ih skupa drži, daju se napinjati i odapinjati; pa kako se kosti gibaju u svojim zglobovima, tako tetive, rastežući se i stežući, čine nekako da ja sada mogu pregibati udove pa s toga uzroka sjedim ovdje zguren. I za ovo

što s vama razgovaram, mogao bih on opet spominjati druge takve uzroke i navoditi glas, zrak, sluh i drugo nebrojeno nalik na to, a ne bih mario spominjati prave [98e] uzroke da se zato što se Atenjanima svidjelo da je bolje osuditi me [*Athenaiois edoxe beltion einai emou katapsephisthai*], svidjelo evo opet i meni da je bolje tu sjedjeti i pravednije tu ostajati i trpjeti sudsku presudu [*dike*] koju su oni odredili. Ta bogami, davno bi, [99a] kako ja mislim, ove tetive i kosti bile ili u Megari ili u Beotiji – a nosilo bi ih mnijenje o onom što je najbolje [*doxa tou beltistou*] – da nisam držao da je pravednije i ljepše trpjeti sudsku presudu koju je grad odredio, nego pobjeći i otići daleko. Ali tako što nazivati uzrokom veoma je čudnovato. A ako bi netko govorio da bez toga [*aneu tou*] – bez kostiju i tetiva i što inače imam, ne bih mogao raditi ono što mi se sviđa, istinu bih govorio, ali da zbog njih radim to što radim i da na taj način umom radim, a ne dok [99b] biram najbolje – to tvrditi bila bi velika i silna lakoumnost argumentacije [*pole kai makra rathumia tou logou*]. Pa da ne možeš razlikovati da je nešto drugo pravi uzrok [*to aition to onti*], a drugo nešto bez čega ne može uzrok nikad biti uzrok [*aneu hou to aition ouk an pot'eie aition*]! A to, čini mi se, većina ljudi kao da napipava u tami, služeći se neprimjerenim imenom, kao da to ime označava uzrok. Zato i obavija jedan Zemlju virom nebeskim i prikazuje Zemlju kao da miruje, a drugi pod nju, kao pod široko korito, postavlja zrak [99c] kao stalak; a silu [*dunamis*], po kojoj to sada onako leži kako se najbolje dalo namjestiti, niti traže niti vjeruju da je u njoj neka duhovna snaga [*daimonia ischus*], nego drže da su ipak jednom našli Atlasa jačega i besmrtnijega, koji većma drži sve na okupu nego onaj, a ne misle da ono što je uistinu dobro i potrebno, sve veže i drži na okupu. Ja bih dakle na bilo koji način od srca rado bio učenik [*mathetes*] nekoga tko bi objasnio kakav je to uzrok. Budući da sam lišen toga, a ni sam nisam našao niti samo mogao od nekoga drugog naučiti, [99d] poduzeo sam drugu plovidbu [*deuteros plous*] u potrazi za uzrokom [*zetesis tes aitias*], o kojoj mogu dati obrazloženje [*epideixis*] ako hoćeš. Želiš li, Kebete, da to ispričam? - I te tako želim! reče.

§ 48 [Sokratov bijeg *eis tous logous*]

- Zatim, kada sam, kaže, ispitujući ono što jest [*ta onta skopon*] sustao, zaista mi se učini da treba biti na oprezu da mi se ne dogodi kao onima koji motre i gledaju pomrčinu Sunca; jer nekima se iskvaru oči ako u vodi [99e] ili u nečemu drugom ne gledaju njegovu sliku [*eikon*]. Tako što i meni je došlo na pamet i uplašio sam se da sasvim dušom ne oslijepim dok gledam stvari očima i pokušavam ih shvatati svakim osjetilom. Pa pomislih da trebam pribjeći argumentima [*eis tous logous*] i u njima ispitivati istinu onoga što jest [*aletheia ton onton*]. Ali možda to na neki [100a] način baš ne odgovara

onome sa čime uspoređujem. Jer nipošto se ne slažem da onaj koji u argumentima ispituje ono što jest, može više ispitati u slikama [*en eikosi*] nego onaj koji ispituje u činjenicama [*en ergois*]. Pa ovako sam se otisnuo na svoju plovidbu i svaki put uzeo kao pretpostavku tvrdnju [*hupothemenos hekastote logon*] za koju sam prosuđivao da je najjača. Što mi se učini da se s njom podudara, to postavljam kao istinito u odnosu na uzrok i sve drugo. Što mi se učini da se ne podudara, to postavljam kao neistinito. Ma htio bih ti to jasnije izložiti što mislim, jer vjerujem da ti to sada ne razumiješ.

- Zeusa mi, ne baš! reče Kebet.

§ 49 [Sokratovo istraživanje uzroka]

- A inače, kaže, ne iznosim ništa [**100b**] novo [*ouden kainon*], nego upravo ono što [*haper*] iznosim uvijek i u drugim prilikama, a i u sada iznesenoj raspravi govorim o tome bez prestanka. Ma evo idem da ti pokažem onu vrstu uzroka [*eidos tes aitias*] što sam zamislio; vraćam se na ono, o čemu toliko naklapamo [*poluthruleta*], i počinjem s pretpostavkom [*archomai hupothemenos*] da ima nešto o sebi lijepo [*ti kalon auto kath' auto*] i dobro i veliko i sve drugo. Ako mi dopustiš i složiš se da postoji to, nadam se da ću ti na temelju te pretpostavke pokazati uzrok i naći argumentaciju da je duša besmrtna.

- Ta [**100c**] dopuštam ti, reče Kebet. Samo ne budi spor i privedi brže kraju!

- Gledaj, kaže, misliš li o sljedećem kao i ja! Meni se naime čini da ako je nešto drugo lijepo pored lijepoga o sebi, onda ono nije lijepo ni zbog ičega drugog, nego zato što ima udjela u onom lijepom o sebi [*dioti metechei ekeinou tou kalou*]. I velim da je sve tako. Slažeš li se s takvim uzrokom?

- Slažem, kaže.

- Doista, kaže, više ne razumijem druge uzroka, ni one mudre, niti ih mogu shvaćati, nego ako mi tko kaže da je nešto lijepo jer ima krasnu [**100d**] boju [*chroma*] ili oblik [*schema*] ili drugo tako što, a ono ja ostalo – ta sve me drugo zbuni – pustim s mirom pa se jednostavno i neuko, a možda i ludo držim svojega da ništa drugo ne čini to lijepim nego prisutnost [*parousia*] ili zajednica [*koinonia*] onoga lijepoga, pojavilo se to ovako ili ovako; ali to još ne tvrdim, već samo da su sve lijepe stvari [*panta ta kala*] na temelju lijepoga [*to kalon*] lijepe. Jer tako je, čini mi se, i za me samoga i za drugoga najsigurnije odgovoriti. I dok se toga držim, ne ću, mislim, nikada [**100e**] posrnuti, nego ću i ja i bilo tko drugi sigurno odgovoriti da su lijepe stvari na temelju lijepoga lijepe [*to kalo ta kala kala*]. A ne čini se i tebi?

- Čini se.

- I na temelju veličine velike su stvari velike [*megethei ta megala megala*] i veće stvari veće, a manjinom manje stvari manje?

- Tako je!

- Ni ti se dakle ne bi složio kada bi tko rekao da je jedan od drugoga za glavu veći, a manji tako isto [**101a**] manji za glavu, nego bi se zaklinjao da ti ništa drugo ne kažeš doli to da sve što je veće, nije jedno od drugog ničim drugim veće nego veličinom, i da je zbog toga veće, naime zbog veličine; a manje nije ničim drugim manje negoli manjinom i zbog toga je manje, naime zbog manjine. Ta mislim, ti bi se bojao, ako rečeš da je za glavu netko veći i manji, sukobit će se s tobom kakav oprečan govor [*enantios logos*] i reći: prvo i prvo po istome je veće većim, a manje manjim; zatim [**101b**] za glavu je – a malena je – veći većim, a baš to je čudo što je netko nečim malim velik. Ne bi li se toga bojao?

I Kebet se nasmije i reče, što se mene tiče, ja bih.

- Ne bi li se, kaže, ti bojao tvrditi da je deset od osam za dva više i da zbog tog uzroka nadvisuje ono, a ne množinom i zbog množine [*plethei kai dia plethos*]? I da je dva lakta dugačko polovicom veće od onoga što je lakat dugo, a ne veličinom? Ta isti je negdje strah.

- Tako je, kaže.

- Pa što? Dodaš li jedan jednomu, ne bi li se ti ustručavao kazati da je dodavanje [*prosthesis*] uzrok, te je nastalo dva? Ili [**101c**] ako dijeliš, nazvao bi to dijeljenje [*schisis*]? Ne bi li ti u sav glas stao vikati da ne znaš nikakav drugi način na koji nastaje sve pojedinačno [*hekaston*], nego udjelom u svojstvenoj biti svake pojedinačnosti [*metaschon tes ousias hekastou*]. Ne bi li rekao da tu nemaš nikakvoga drugog uzroka nastanka broja dva nego udjelom u dvojini [*metaschesis tes duados*]? U dvojini [*duas*] treba imati udjela ono što hoće biti dva, a u jedini [*monas*] ono što hoće biti jedan. Ne bi li se ti okanio onoga dijeljenja i dodavanja i drugih takvih mudrolija [*kompseiai*] i prepustio mudrijima od sebe, neka odgovore? [**101d**] Ti si se uplašio, kao što se kaže, svoje sjene i neiskustva, pa se držiš onoga što je sigurno u pretpostavci [*ekeinon to asphales tes hupotheseos*], bi li ti tako odgovorio? Pa ako bi netko napao samu pretpostavku [*aute he hupothesis*], bi li ti pustio s mirom i ne bi odgovorio dokle god ne bi ispitaio da li se ono što se iz nje proizlazi, jedno s drugim slaže ili ne slaže? Pa kad bi trebalo da opravdaš [*didonai logon*] i samu pretpostavku, bi li za takvo opravdavanje opet uzeo kao pretpostavku neku drugu pretpostavku [*allen au hupothesein hupothemenos*] koja bi se među onim višim pretpostavkama činila najbolja [*hetis ton anothen beltiste phainoito*], sve dok ne bi došao do nečega [**101e**] što je dovoljno [*ti hikanon*]? No ne bi smio stvarati zbrku, kao što to čine oni vješti pobijanji [*hoi antilogikoi*], naime tako da istovremeno govoriš o principu [*peri tes arches*] i o onome što iz njega proizlazi, ako želiš naći nešto od onoga što zaista jest [*ti ton onton*]. Ta u njih može biti da nema nikakvog argumenta ni obzira za to; jer njihova im mudrost omogućuje da, miješajući sve skupa, sami se sebi sviđaju. [**102a**] A ti, kaže, ako si filozof, vjerujem da ćeš raditi onako kako ja govorim.

- Pravu pravcatu istinu govoriš, rekoše u jedan mah Simija i Kebet.
- Tako mi Zeusa, Fedone, baš pravo! reče Ehekrat. Ta Sokrat je to, čini mi se, začudo jasno rekao i za onoga koji ima samo malo pameti.
- Pa i svima se, Ehekrate, nazočnima baš učini tako.
- A i nama koji smo tada bili odsutni, a sada slušamo. Ali što se poslije toga raspravljalo?

3.7. Konačan dokaz 102a10-107b10 [= 50-56]

§ 50 [Opreke se isključuju]

Kad su se, koliko ja pamtim, svi složili s njim [102b] i prihvatili da svaka pojedina ideja realno postoji [*einai ti hekaston ton eidon*], a ostalo sudjeluje [*metalambanonta*] u njima i po tom baš od njih prima i ime [*eponumia*], stade on nato pitati:

- Ako to, kaže, tako misliš, zar onda, kada veliš da je Simija od Sokrata veći, a od Fedona manji, ne kažeš li da je u Simije oboje: i veličina i manjina?

- Jest!

- Ali dašto, kaže, poznaješ da to što Simija nadvisuje Sokrata, nije onako doslovce istina. [102c] Ta valjda po prirodi ne nadvisuje Simija tim što je Simija, nego veličinom koju slučajno ima? Ni Sokrata opet ne nadvisuje tim što je Sokrat Sokrat, nego što Sokrat ima manjinu prema njegovoj veličini?

- Istina je.

- Niti ga opet Fedon nadvisuje tim što je Fedon Fedon, nego što je u Fedona veličina prema manjini Simijinoj?

- Tako je.

- Zato dakle Simiju označuju malim i velikim, jer je po srijedi obadvojice: manjinu jednoga ima pod sobom jer ga nadvisuje veličinom, [102d] a drugomu podaje veličinu koja nadvisuje njegovu manjinu.

I ujedno se nasmiješi pa će dalje:

- Govorit ću najposlije, sva je prilika, kao cjepidlaka, ali je opet negdje baš onako kako kažem.

On potvrdi.

- A kažem zato što hoću da ti se učini kao meni. Jer meni se vidi da ne samo sama veličina nikad ne će ujedno da bude velika i mala, nego ni veličina, ona u nas, nikada ne će da prigrlji malo, niti se dade nadvisiti, već se dogodi jedno od dvojega: ona ili bježi i uzmiče kada [102e] joj se primakne protivno, naime malo, ili nestane kad ono dođe; i neće ostati i dočekati manjinu pa da bude drugo, nego zaista jest. Tako sam ja dočekao manjinu i održao se, te sam malen, ako i jesam onaj isti tko sam; a ono nije pregorjelo da bude maleno kada je veliko. Tako isto ni maleno, ono u nas, nikad ne mari postati ni biti veliko; niti išta drugo od protivnoga, dok je još ono [103a] što je bilo,

ne mari postati ni biti u jedan mah protivno, nego zaista odlazi ili gine s tom promjenom.

- Sasvim mi se tako vidi, reče Kebet .

§ 51 [Opreke i ciklički dokaz]

I Sokrat skrene glavom onamo i, kad čuje, reče:

[103b] - Valjano si upamtio, ali opet ne vidiš razliku između onoga što se sada govori i onoga ranije. Onda se tvrdilo da od protivne stvari biva protivna stvar [*ek tou enantiou pragmatos to enantion pragma*], a sada da o sebi protivno ne može nikad postati sebi protivno [*auto to enantion heauto enantion ouk an pote genoito*], ni ovo u nas ni ono u svojoj prirodi. Onda smo, dragi moj, govorili o onom što ima na sebi opreka [*ta enantia*] i nazivali to imenom opreka, dok sada govorimo o samim oprekama; a od njih, ako se na čemu nalaze, ima svoje ime [103c] svaka stvar. A opreke same, rekao bih, neće nikada htjeti prihvatiti nastajanje jedne iz druge.

I ujedno pogleda u Kebeta i reče:

- Ta valjda nije, kaže, i tebe, Kebete, smelo što je to rekao?

A on će:

- Ovaj put nije sa mnom tako, ali opet ne velim da me ne smućuje mnoga.

- Priznali smo dakle, reče on, ukratko to da protivno neće nikada biti samo sebi protivno [*medepote enantion heauto to enantion esesthai*].

- Svakako, reče.

I jedan od nazočnih – ne sjećam se pravo tko je bio – kada čuje, progovori:

- Tako mi bogova, nismo li mi ono prije u govoru priznali upravo protivno ovomu što sada govorimo, naime, da od manjega biva veće i od većega manje i da uistinu protivno postaje od protivnoga? A sad, čini mi se, kažete da se to nikada ne može zbiti.

§ 52 [Ni konkretne stvari ni ideje ne dopuštaju svoju opreku]

- Daj, kaže, razmotri još i ovo, hoćeš li pristati! Zoveš li štogod toplo i hladno?

- Zovem.

- Zar ono što zoveš snijegom i vatrom?

[103d] - Zeusa mi, ja bar ne!

- Već toplo je nešto drugo nego vatra, i hladno nešto drugo nego snijeg?

- Jest!

- Ali mislim, ovako ti se čini: snijeg kao snijeg, kad primi ono toplo, nikada više - tako smo prethodno rekli - neće više biti što uistinu jest [*hoper en*], naime snijeg i toplo, nego će, kad priđe toplo, ili uzmaknuti ili propasti.

- Dašto.

- I opet vatra, ako joj priđe hladno, ona će se ili maknuti ili propasti, a neće pak nikad smjeti primiti hladnoću i da bude još uvijek ono što zaista jest, naime vatra i hladno.

[103e] - Istinu, kaže, govoriš.

- Biva dakle, kaže, u gdjekojim takvim slučajevima, te ne zaslužuje samo sama ideja [*auto to eidos*] zauvijek isto ime, nego nešto drugo što doduše nije ideja, ali dokle god traje, ima njezin oblik [*morphe*]. A možda će ovako biti još jasnije što govorim. Neparnomu treba na neki način uvijek pripadati ovo ime, što ga sada spominjemo. Ili ne?

- Dašto.

- Pripada li ono samo tomu između bića - ta to te [104a] pitam - ili još nečemu drugomu što nije nešto kao neparno, ali ga opet pored imena njegova treba i tim imenom zvati, jer je tako stvoreno, te ono neparno nikad ne gubi? A tvrdim da je s tim kao i s brojem tri [*he trias*] i s nečim drugim. Gledaj broj tri! Zar ti se ne čini da ga uvijek treba zvati njegovim imenom i imenom neparnoga, premda neparno nije ono što je broj tri? Ali je opet nekako takvo i broj tri i broj pet i polovica svih brojeva, [104b] te ako i nisu ono što je uvijek neparno, opet je svaki od njih neparan. Pa opet dva, četiri i sav opet drugi niz brojeva, ako i nisu isto nešto tako, ipak je svaki od njih uvijek paran. Dopuštaš li ili ne?

- Ta kako ne! reče.

- Pazi dakle što želim pokazati! A ovo je. Očevidno ne samo protivno ne dočekuje jedno drugo, nego ni ono što nije jedno drugomu protivno, ali ima u sebi protivno, nije prema tome da dočeka onu ideju [*idea*] koja je bila protivna [*enantia*] onoj u njemu, već doista nestaje ili uzme čim ona priđe. Ili zar nećemo reći da će tri [104c] prije nestati ili drukčije kako nastradati negoli odoljeti da postane tako, a još ostane tri?

- Svakako, reče Kebet.

- A opet, kaže, broj dva nije baš protivna broju tri.

- Ma nije.

- Dakle ne samo ideje koje su protivne [*ta eide ta enantia*] ne odolijevaju kada jedna na drugu navali, nego ni drugo nešto ne odolijeva protivnomu, kad ono navali.

- Pravu pravcatu istinu, kaže, govoriš.

§ 53 [Ideja uključuje neku određenu protivnost]

- Pa hoćeš li, na to će on, ako budemo mogli, da odredimo [*horisometha*] kakvo je to?

- Dakako!

[104d] - Pa neće li, kaže, Kebete, ovo biti ono što, kadgod nešto zaokupi, to ne sili samo da zadrži svoju ideju, nego mu nameće i ideju nečega što je nečemu protivno?

- Kako misliš?

- Onako kako smo baš sad govorili. Ta valjda znaš: štogod zaokupi ideja tri, to mora biti ne samo tri nego i neparno.

- Sigurno.

- Kažemo da nečemu takvom zaista nikada neće doći ideja protivna ideji koja to stvara.

- Ma ne će!

- A stvara je ideja neparnoga?

- Tako je!

- A njoj je protivna ideja parnoga?

- Tako je!

[104e] - Do broja tri dakle neće nikada dospjeti ideja parnoga.

- Nipošto!

- Tri dakle nema udjela u ideji parnoga [*amoira tou artiou*].

- Jest, bez udjela.

- Neparan je dakle broj tri.

- Jest!

- A kako sam ono rekao, odredimo kakve su to stvari koje nisu protivne nečemu, a opet ne primaju ništa protivno, kao što evo sada broj tri nije protivan parnomu, ali ga svejedno ne prima, jer broj tri uvijek donosi ono što je parnome protivno. Pa tako broj dva to čini s neparnim i [105a] vatra s hladnim kao i sve druge takve stvari. Nego vidi, određuješ li tako da ne samo protivno ne prima protivno, nego ni ono što donosi nešto protivno onomu na što ide, nikad neće kao nosilac poprimiti protivno onomu što se donosi. A sjeti se opet, jer nije baš zgorega po više puta čuti! Pet neće primiti ideju parnoga ni deset, dvostruko od pet, ideju neparnoga. Očito je dvostruko također protivno nečemu drugomu, ali opet [105b] neće primiti ideju neparnoga; isto tako ni dvije polovine i drugi mješoviti razlomci neće primiti ideju cijeloga broja, a ni jedna trećina i drugi čisti razlomci, ako iole pristaješ i misliš kao ja.

- I te kako mislim i pristajem! reče on.

§ 54 [Primjena tog učenja na dušu]

- Hajde, kaže on, kazuj mi opet od početka! I ne odgovaraj mi što zapitam doslovno, nego oponašaj ono što ja činim! A to velim, jer osim onoga sigurnog odgovora što sam najprije spomenuo, ne vidim u onom što se sad govorilo, drugu sigurnost [*asphaleia*]. Kad bi me zapitao, [105c] što treba dogoditi s tijelom da bude toplo, ne bih ti dao siguran nego glup odgovor:

vatra [*pur*]. Ni ako bi zapitao što se treba dogoditi s tijelom da boluje, neću kazati 'bolest', nego vrućica [*puretos*]; ni na pitanje što treba dodatno prići broju da bude neparan, neću odgovoriti: neparnost [*perottotes*], nego broj jedan [*monas*]. Ali pogledaj znaš li već dovoljno što hoću!

- Ma sasvim dovoljno, reče.

- Pa odgovari! kaže. Što se treba tijelu dogoditi da bude živo?

- Duša, kaže.

[105d] - Nije li uvijek to tako?

- Ta kako ne! reče on.

- Štogod dakle duša zaokupi, donese li ona uvijek tomu život kad dođe?

- Donese, zaista! kaže.

- Ima li što životu protivno ili nema ništa?

- Ima, kaže.

- Što?

- Smrt.

- Nikada dakle neće duša prema onomu o čemu smo se prethodno složili, primiti protivno onomu što ona sama svaki put donosi?

- Nipošto! reče Kebet.

§ 55 [Zaključak da je duša besmrtna i nepropadljiva]

- Pa što onda? Kako smo maločas zvali ono što ne prima ideju parnoga?

- Neparno [*anartion*], kaže.

- A ono što ne prima pravedno [*dikaion*] i što ne prima obrazovano [*mousikon*]?

[105e] – Neobrazovano [*amousikon*], kaže, i nepravedno [*adikon*].

- Neka! A što ne prima smrt, kako to zovemo?

- Besmrtno, kaže.

- Pa zar duša prima smrt?

- Ne!

- Besmrtna je dakle duša.

- Jest, besmrtna.

- Neka! kaže. Možemo li reći da je dokazano? Ili kako ti se čini?

- Ma sasvim dosta, Sokrate! [106a]

- Pa što Kebete? reče on. Kada bi neparno nužnošću bilo nepropadljivo, zar ne bi i brojka tri bila nepropadljiva?

- Ta kako ne!

- Kada bi netoplo [*athermon*] nužnošću bilo nepropadljivo, ne bi li, kada bi tko na snijeg doveo toplinu, odmicao snijeg pa ostao čitav i nerastopljen? Niti bi bio uništen niti bi opet ostajao i primio toplinu.

- Istinu, kaže, govoriš.

- Ovako mislim: da je i nehladno [*apsukton*] nepropadljivo, ne bi se vatra trnula ni propadala kad na nju dođe nešto hladno, nego bi se odmah čitava makla.

- Svakako, kaže.

[106b] - Ne mora li se, kaže, ovako reći i o besmrtnome? Ako je besmrtno ujedno nepropadljivo, ne može duša propasti kada na nju dođe smrt jer po onom što smo prije rekli, neće primiti smrt ni biti mrtva, kao što neće, rekosmo, tri, a ni neparno biti parno, pa ni vatra ni toplina u vatri biti hladna. Ali zašto, reći će netko, ne bi moglo biti tako da parno doduše, kao što smo se složili, [106c] ne postaje parno kad pride parno, ali kad ono propadne, onda mjesto njega osvane parno? Tko bi tako govorio, njega ne bi mogli pobijati da ono ne propada. Ta neparno nije nepropadljivo. Jer da smo to priznali, lako bismo postigli da se, kad dođe parno, onda neparno i tri mahom maknu. A tako bismo argumentirali za vatru, za toplo i ostalo. Ili ne bismo?

- Dašto.

- Ne bi li onda i za besmrtno? Ako se slažemo da je ono također nepropadljivo, duša bi osim toga što je besmrtna, bila [106d] i nepropadljiva. Inače bi trebala neki drugi dokaz [*logos*].

- Ali za to, kaže, baš ne treba, jer teško će drugo što odolijevati propasti, ako propasti ne odoli besmrtno [*athanaton*] – ta to je vječno [*aidion*].

§ 56 [Kebet je uvjeren, a Simija je nesiguran]

- A mislim, reče Sokrat, bog i sama ideja života [*to tes zoes eidos*], pa ako je išta inače besmrtno, nikad – to će svi priznati – ne propadaju.

- Svi će, kaže, ljudi, Zeusa mi, zaista to priznati, a još više, kako ja mislim, bogovi.

[106e] - Pa kad je besmrtno ujedno neprolazno, neće li duša, ako je upravo besmrtna, biti i nepropadljiva?

- Prijeka je potreba.

- Kad dakle dođe smrt na čovjeka, smrtno u njega, sva je prilika, umire, a besmrtno umakne pred smrću, te zdravo i čitavo mahom ode.

- Čini se.

- Dakle, ako išta, Kebete, a ono je duša besmrtna i [107a] nepropadljiva i naša će duša uistinu biti u Hadu.

- Ja bar, Sokrate, ne mogu, kaže, mimo toga kazati drugo što niti mogu ikako ne vjerovati riječima tvojim. Ali ako baš Simija ili inače tko umire štogod kazati, bilo bi dobro, da ne prešute; Jer ne znam, na koju bi drugu priliku, nego je ova sada, mogao tko odgoditi, ako želi o tome ili koju reći ili čuti.

- Zaista, kaže Simija, ni sam ne znam, kako da po onom bar, što se govorilo, ne vjerujem. Ali opet poradi opsežnosti onoga o čemu je govor, a ovamo s

prezira prema slabosti ljudskoj prisiljen [107b] sam još gajiti u sebi sumnju [apistia] o rečenome.

- Ali nemoj, Simija, reče Sokrat, samo ovako, nego koliko imaš pravo kada to kažeš, toliko treba i prve pretpostavke [hupotheseis protai] bolje ispitati, makar bile vama uvjerljive [pistai]. I ako ih dovoljno razložite, povest ćete se – tako ja mislim – za dokazom [logos], koliko se god čovjek može povesti; pa bude li to sigurno, nećete tražiti ništa dalje. Istinu, kaže, govoriš.

4. Mit 107c1-115a8 [= § 57-63]

§ 57 [Put moralne i put nečiste duše u podzemni svijet]

[107c] - Ali je, ljudi, pravo uzeti na um ovo: ako je duša besmrtna, treba brige ne samo za ovo vrijeme, što zovemo životom, nego i za sve vjekove, te opasnost će se pogotovo sada učiniti strašna ako tko dušu odnemari, jer da je smrt rastanak sa svime, sreća bi bila za zle kad umru, jer bi se s dušom riješili ujedno tijela i zloće. Ali onako, kad je očevidno besmrtna, nema joj nikakoga [107d] drugog bijega ni spasa od zla, nego da postane s to boljom i razumnijom. Ta na svom putu u Had ne nosi duša ništa drugo sa sobom nego svoj odgoj [paideia] i njegu [trophe], a to, kaže se, i koristi ili škodi najviše preminulom odmah na početku puta onamo. A kaže se da kada premine, njegov ga demon, kojemu je on za života svojega bio pripao, uzme da vodi na neko mjesto gdje treba da se skupe svi umrlji; tu im se sudi, a onda putuju [108e] u Had s onim vodičem kojemu je naređeno da ih odavle povede onamo. A tamo ih dopadne što već treba da dopadne; pa kad ostanu onoliko vremena, koliko treba, drugi ih vodič opet ovamo vodi u mnogom, dugom toku godina. Nije dakle put onakav kako kazuje Telef Eshilov. On [108a] naime veli da jednostavna staza vodi u Had, a čini mi se da nije ni jednostavna ni jedina. Ta i ne bi trebalo vodiča, jer valjda nitko ne bi nikud zalutao da je jedan put. Ali ovako, sva je prilika, ima sila raskršća i stramputica. Velim to, sudeći po svetim ovdje običajima. Uredna razumna duša ide za njim i dobro znade svoju sudbinu. A ona što se, kako prije rekoh, požudno drži tijela, dugo se [108b] vremena – a sva se trese – krije oko njega i oko onoga vidljivog mjesta, pa pošto se mnogo opirala i mnogo napatila, krene, a pod silu je i teškom mukom vodi određeni demon njezin. A kad stigne, kamo ostale, od nje, onako nečiste – uradila je onako što: ili se mašila nepravedna krvoprolića ili počinila drugo, što je s tim srodno i što je djelo baš srodnih duša – od takve svatko bježi i kloni je se te joj neće da bude ni drug na putu ni vodič, nego sama a u što neprilika luta, [108c] dok prođe neko vrijeme; a kad ono mine, sve na silu seli u stan kakav joj sličí. A provede li vijek svoj čisto i umjereno, bogovi joj se stvore drugovima i

vodičima na putu. I svaka se nastani na mjestu što je ide. A mnogo ima divnih mjesta na zemlji. A zemlja sama – tako je mene netko uvjerio – nije takva ni tolika, kako je pomišljaju oni, što običavaju o njoj govoriti.

§ 58 [Položaj i veličina Zemlje; kakvoća naseobina]

§ 59 [Izgled istinske Zemlje i blaženstvo njezinih stanovnika]

§ 60 [Sustav podzemnih rijeka]

§ 61 [Četiri glavne rijeke]

§ 62 [Sudbina različitih duša prema njihovoj zaslugi]

§ 63 [Pouzdanje u navedeni mit kao pitanje odvažnosti]

5. Sokratova smrt 115b1-118a17 [= § 64-67]

§ 64-5 [Sokratov posljednji nalog Kritonu i prijateljima; njegova sigurnost glede odlaska duše]

§ 65

§ 66 [Ispijanje otrova, zadnje riječi i smrt Sokratova]

I Kriton, kada to čuje, namigne robu, koji je blizu stajao. I rob iziđe i, pošto se dugo vremena zadržao, dođe s onim koji mu je imao dati otrov, a nosio ga u čaši izmiješana...

...

To nam je, Ehekrate, bio svršetak prijatelja, čovjeka, kako bismo mi kazali, najboljega od suvremenika, s kojima smo se upoznali, i inače najumnijega i najpravednijega.